

**EURÓPAI
MŰEMLÉKVÉDELMI
TENDENCIÁK
KÜLÖNÖS
TEKINTETTEL
A KÁRPÁT-MEDENCÉRE**

**CURRENT TRENDS
IN EUROPEAN
HERITAGE
PRESERVATION
WITH A FOCUS ON
THE CARPATHIAN BASIN**

**NEMZETKÖZI TUDOMÁNYOS KONFERENCIA I–II.
FEHÉRVÁRCSURGÓ, 2017/2018**

A kötet megjelenését támogatta:
Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar
Modern Városok Program

PTE MK Műemlékvédelem

Szerkesztette / Edited by Raffay Endre, Tüskés Anna
Szerkesztés lezárva 2019 szeptemberében

© Szerzők, 2019
© Szerkesztők, 2019

Kiadja a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar Képzőművészeti Intézet
Művészettörténet és -Elmélet Tanszék és Kutatócsoport

**Európai műemlékvédelmi tendenciák
különös tekintettel a Kárpát-medencére**

**Current Trends in European Heritage Preservation
with a Focus on the Carpathian Basin**

**Nemzetközi tudományos konferencia I–II.
Fehérvárcsurgó, 2017/2018**

**Pécs – Fehérvárcsurgó
2019**

ROSTÁS TIBOR

A pöstyéni Szent István király-templom és faragványai¹

Prokopp Mária 80. születésnapjára

„Nikdy sa nevedelo, komu slúžil tento kostol. Usudzovalo sa na johanitov alebo benediktínov, ale starších zpráv o ňom niet. Doteraz stojí v Piešťanoch zvyšok jediného presbytéria, ktoré už svojim tvarom prezrádza, že nebolo hlavné. A skutočne, napravo, šikmo k nemu sme vykopali druhé, podobné tomuto.”²
VÁCLAV MENCL, 1967.

Pöstyén (németül Pistyan vagy Pistian, lengyelül Piszczany, ma Piešťany, Szlovákia) városa, amely a középkorban Nyitra vármegyéhez tartozott, Nagyszombattól északra, a Vág jobb partján helyezkedik el. A települést *villa Pescan* néven említik először a zobori bencés apátság 1113-as birtokösszeírásában.³ A gótikus templom romja a település északi részén, a Dubova patak közelében, a Gyetvai utca (ulica Detvianska) lakóházai közötti 9. számú telek mélyén található. Magyarország első katonai felmérése szerint a templom az 1780-as években a várostól északkeletre, külterületen állt (1. kép).⁴ Az épületmaradványokat bizonyára azzal az egyházzal lehet azonosítani, amelynek VI. Ince pápa (1352–1362) 1360-ban adott búcsúengedélyt. Az engedély szerint a templomot Raholcai Kont Miklós nádor (1356–1367) alapította

1 Köszönöm a tanulmány elkészítéséhez nyújtott segítséget Baán Lászlónak, Vladimír Krupának, Štefan Oriškónak, Kollár Tibornak, Szabó Mártának és Boreczky Katalinnak. Nélkülük nem jutottam volna dolgom végére. A dolgozat a Magyar Nemzeti Galéria gótikus kőtárkatalógusának pöstyéni részlete, jegyzetekkel kibővítve.

2 *„Sohasem volt ismert, kiket szolgált ez a templom. Úgy vélték, hogy a johannitáké vagy a bencéseké lehetett, de régebbi oklevelek nem szólnak róla. Pöstyénben mind a mai napig áll egy szentély romja, amely az alakjánál fogva nem lehetett a templom főszentélye. És valóban, jobbra tőle, ferde tengelyállással kiástak egy másik, hozzá hasonlót.”*

3 CD VII/5, 1841, 86, 48. sz.

4 Ugyanez a helyzet még 1910-ben is, vö: függelék B. levél.

1. Pöstyén az első katonai felmérésén, 1780-as évek

birtokán, Pöstyénben, hitvalló Szent István (király) tiszteletére. A kérvény a templomot újonnan épültnek (*noviter extractam*) mondja.⁵ Kont Miklós a települést 1357-ben szerezte meg.⁶ Nádorságával egyidejűleg többek között nyitrai ispán is volt,⁷ 1449-ben adományul kapott galgóci birtokán⁸ (németül Freistadt, ma Hlohovec, Szlovákia), Pöstyéntől 20 km-re délre, a Vág bal partján várat és ispotályt (2. kép) építtetett,⁹ a Veszprém megyei Csatkán 1357-ben pálos kolostort alapított.¹⁰ A királyi székhelyen, Visegrádon építtetett házikápolnája számára a pöstyéni templommal egyidőben, 1360-ban kért és kapott búcsúengedélyt.¹¹

A pöstyéni templomot újkori források a templomosokkal, később a johannitákkal hozták kapcsolatba, azonban a lovagrendek pöstyéni jelenlétét igazoló középkori oklevelet nem ismerünk. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy egy 1560-as egyházlátogatási jegyzőkönyv a Szent István-templomot, amely a községen kívüli mezőn helyezkedett el, kolostortemplomként említette.¹² Erre vall a rom szlovák neve (*starý kláštor*) is.

5 A kérvény: BOSSÁNYI 1918, 382, 256. sz; vö: FEDELES 2011A, 393, 401. Az engedély: Áldássy 1895, 279, 393. sz; vö: MEZŐ 2003, 195.

6 AO VI, 1891, 555, 355. sz.

7 ENGEL 1996, I. 160.

8 FÜGEDI 1977, 135.

9 FEDELES 2011A, 393, 394-395; FEDELES 2011B, 196, 198, 200, 215.

10 FEDELES 2011A, 386-387. A templomot 1390-ben szentelte fel Demeter veszprémi püspök.

11 MÉSZÁROS 2009, 51, 53, 92; 158, 58. sz. oklevél; 180, 70. sz. telek; és a 233. jegyzet; FEDELES 2011A, 392, 401, és 116, 173, 174. jegyzet.

12 NÉMETHY 1894, 225, 1. jegyzet; FOLLAJTÁR 1905, 268. Alexander Ruttkay tévesen jutott arra a következtetésre, hogy a templom tulajosa Szent Péter lett volna: RUTTKAY 1982, 242, 243.

2. A galgóczi ispotály Szentlélek kápolnája.
Rostás Tibor fotója, 2017

Az 1772-ben villámcsapástól sújtott épületet a gróf Erdődy János és Motesiczky Pál által finanszírozott újjáépítés során barokkizálták, hajóját újraboltozták.¹³ Az 1802-ben leégett városi plébániatemplom újjáépítéséig a pöstyéniiek ezt az épületet használták plébániatemplomul.¹⁴ 1813-ban a kiáradó Vág károsította, ezt követően pusztulásnak indult, falait építőanyag-

nak hordták el.¹⁵ 1818 előtt báró Mednyánszky Alajos leírta és lerajzolta a templom díszített faragványait (16–19. és 21–26. kép), köztük számos olyat is, amelyet csak ő általa ismerünk.¹⁶ Éber László és a Műemlékek Országos Bizottsága 1910-ben az épületdíszítő plasztika legszebb darabjait leszedette az épületmaradványról és a faragványokat a Magyar Nemzeti Múzeumba szállította (2–7. kat. sz. és függelék).

A templomrom keleti részének alaprajzát a kétszentélyes elrendezéssel Václav Mencl és a helyi fürdőmúzeum (Balneologické Múzeum Piešťany) baráti körének ásatása tisztázta 1932-ben.¹⁷ A szentélyekben további ásatásokat végeztek a pozsonyi Szlovák Műszaki Főiskola (Slovenská vysoká škola technická v Bratislave) építészei 1953-ban,¹⁸ majd a nyitrai Régészeti Intézetből (Archeologický ústav SAV v Nitre) Alexander Ruttkay 1981–1982-ben.¹⁹ A templom nyugati kiterjedését a fürdőmúzeum feltárásai tisztázták Vladimír Krupa vezetésével 1991–1994 között és 2004-ben.²⁰ Krupa megtalálta az épület nyugati bővítésének alapfalait is (3. kép). A templom feltárt déli oldalán kolostorra utaló, csatlakozó falmaradványokat nem találtak. Az épület alapozásaival Árpád-kori temető sírjait (S végű hajkarikák, 12. századi dénárok, II. András dénár) vágták át.²¹ Az ehhez tartozó korábbi, kisebb

13 FOLLAJTÁR 1905, 268-269.

14 FOLLAJTÁR 1905, 267; SÁNDORFI 1884, 244.

A ma is álló, klasszicista plébániatemplom 1832-ben készült el. *Súpis pamiatok* II. 1968, 467.

15 FOLLAJTÁR 1905, 267. Romként említi: MEDNYÁNSZKY A. 1844, 196. és IPOLYI 1863, 29.

16 Rajzok Mednyánszky Alajos hagyatékából (ceruzás alárajzú tusrajzok papíron), 1818 előtt. OSZK kézirattár Fol. Lat. 3707, III. kötet, 221-230; illetve MEDNYÁNSZKY A. 1818, 495-496 és a mellékelt képtábla.

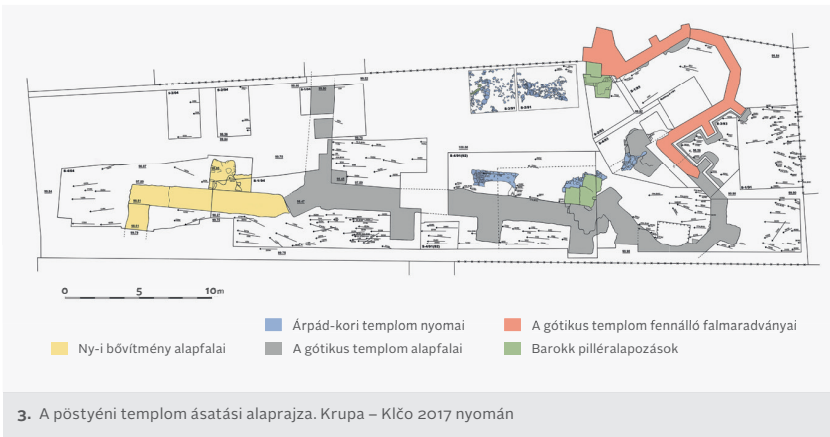
17 MENCL 1967, 1. jegyzet.

18 K[oč] 1956, 46.

19 RUTTKAY 1982, 240-247; RUTTKAY 1983, 220-224.

20 BAČA – KRUPA – KLČO 1992, 19-20; KRUPA – BAČA 1993, 14-19; KRUPA – KLČO 1993, 83; KRUPA – KLČO 1994, 110-111; KRUPA – KLČO 2004, 47-53; KRUPA – KLČO 2005, 47-50; és összefoglalóan: KRUPA – KLČO 2017.

21 RUTTKAY 1982, 245; 134/1-2. kép; RUTTKAY 1983, 222; BAČA – KRUPA – KLČO 1992, 19; KRUPA – BAČA 1993, 17-18; KRUPA – KLČO 1993, 83; KRUPA – KLČO 1994, 110-111; KRUPA – KLČO

3. A póstyéni templom ásatási alaprajza. Krupa – Klčo 2017 nyomán

templom csekély falmaradványait Krupa a gótikus épület hajójának keleti felén azonosította.²² Bizonyára ez a korábbi egyház szerepel Szent Király titulussal és Péter nevű plébánosával 1332-ben a pápai tizedjegyzékben.²³ Az Árpád-kori épület eszerint plébániatemplom volt.²⁴

A 30 m körüli hosszúságú, egyhajós, gótikus templom kő alapozásra téglából épült, faragott kő részletformákkal. A 10 m széles hajó négyszakaszos volt. Az épület elrendezésének különlegességét kétszentélyes megoldása adta. Az átlós tengelyű, egymással közel derékszöget bezáró szentélyek kétszakaszosak voltak, az 5/8-os záródás előtt téglalapos szentélynégyzöggel. Alacsony, kápolnaszerű kialakításukat a romjaiban ma is álló északi szentély nyomán képzelhetjük el (4–6. és 11–13. kép). Ennek maradványához kétfelől a déli szentélyből és a hajóból megmaradt falcsonkok csatlakoznak. A déli szentély északkeleti falának a töve, a hajó északi falának a keleti falcsonkja maradt meg.

Az északi szentély a záródás keleti és átlós oldalait leszámítva megközelítőleg a falkorona szintjéig áll. Alacsony tömegét támpillérek tagolják. A fennálló hosszanti szentélyfalak ablaktalanok, ablakok csak a szentélyfej átlós oldalain és keleti végfalán lehettek. Mednyánszky Alajos 1818-ban keskeny,

2004, 49–50, 51, 53, és a 49. oldal ábrája; KRUPA – KLČO 2005, 48; HUNKA 2012A, 1991/2, 1994/3, 1994/6. kat. sz., Tab. I/3–4, Tab. V/5–6, Tab. VI/1–2; HUNKA 2012B, 11; KRUPA – KLČO 2017, 11, 36, 37.

22 BAČA – KRUPA – KLČO 1992, 19; KRUPA – BAČA 1993, 17; KRUPA – KLČO 2004, 49–50, 51, és a 48. oldal alsó képe; KRUPA – KLČO 2017, 11, 49, alaprajzi rekonstrukció-kísérlete az 54. oldalon. Alapjainak falazatszerkezete: ILLÁŠOVÁ 2012, 16–17. Figyelemre méltó, hogy Ruttkay 1981-ben a gótikus templom alapozásában másodlagosan felhasznált, vakolt és meszelt tört követ figyelt meg: RUTTKAY 1982, 245. Eszerint a templom építéskor egy korábbi épület, feltehetően az ekkor elbontott korábbi templom felmenő falainak törtkő anyagát is újrahaznosították.

23 Mon. Vat. I/1, 1887, 187. Vö: KRUPA – KLČO 2017, 17.

24 Ugyanerre jutott RUTTKAY 1982, 245; RUTTKAY 1983, 223. is.

4. A pöstyéni templomrom. Archív fénykép

magas, eltérően díszített szentélyablakokról írt. A külső falakon körben kő lábazat húzódik, melyet rézsűk között félhomorlat tagol. A falmagasság alsó harmadánál, bizonyára az ablakok egykori könyöklőmagasságában homorlattal alámetszett rézsűvel képzett párkány helyezkedik el. A lábazat és az övpárkány átfordul a támpillérekre is. Az ablakok bizonyára kőrácsosak voltak, amint arról az ásatások során előkerült azon ablakosztó- és mérműtöredék tanúskodik, amelyet a helyi múzeumban állítottak ki. A kőrácsos nyílások miatt romolhatott ki a szentélyfej három oldalfala, melyekből a lábazat fölött csak néhány téglasornyi felmenő rész maradt. A falkoronáig nyúló támpilléreket valamivel a boltváll-magasság fölött vízvető tagolja.

A szentély egykori, kápolnaszerű belső terében is párkány húzódik a falak alsó harmadában, az ablakok feltételezett könyöklőmagasságában. Az övpárkány rézsűjéről szentélytámok indulnak. A támok ilyen alakítása stallumok felállítását tehető lehetővé a szentély hosszanti falai mentén. A két szentélyszakasz közötti támköteget három pálcstag alkotja. A rendkívül vékony háromnegyedpálcákat kis, íves átkötések kapcsolják egybe. A támköteget a falsíktól hasonló, de öblösebb átkötések választják el. A jobb oldali faltám jórészt ma is megvan, csak a fejezete hiányzik, a bal oldalit a fejezetével együtt kivették a falból. A szentélyzáródás falszögleteiben homorlatpárral kísért támok helyezkedtek el. A hosszanti szentélyfalak és az átlós oldalak szögleteiben lévő támpár töredékesen ma is áll. A bal oldali fejezetét kiszedték, a

5. A pöstyéni templomrom északi szentélyének és hajójának északi fala. Kollár Tibor fotója, 2017

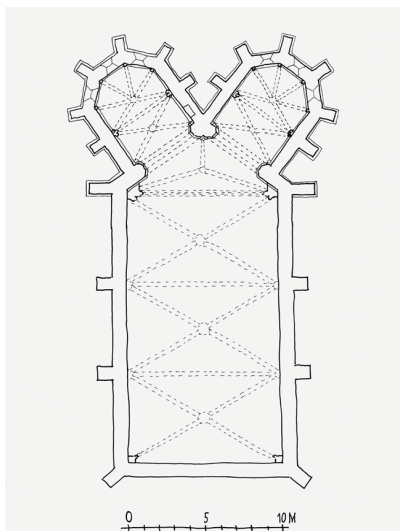

6. A pöstyéni templomrom északi szentélyének déli fala. Kollár Tibor fotója, 2017

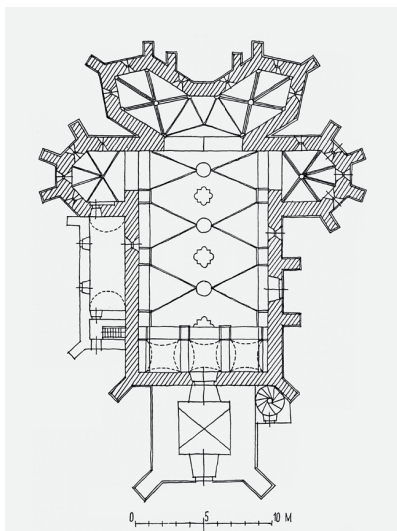
jobb oldali lehasadt fejezetének a falba tört csonkja fennmaradt. A nyugati falszögletekben figurális konzolok töredékei láthatók. A szentélynégyzet jobb oldalán nagy, álló téglalapos fülke helyezkedett el egykor. A vékony falazat átszakadt a fülke hátfalán, fészkének sarkai azonban épen maradtak. Ezért állapítható meg egykori mérete és formája, és az is, hogy az övpárkány valamivel a középmagassága alatt metszette. Minden bizonnyal ennek a fülkének a keretét zárta le a Magyar Nemzeti Galéria kőtárának legjelentősebb pöstyéni faragványa (1. kat. sz.).²⁵ A fennmaradt bordaindításokról leolvashatóan az átlósbordákat és a hevederíveket egyezően alakították: orrlemezes körtetajukat kétfelől homorlatok kísérik; homlokívek nincsenek. Két bordaindítás hiányzik: a jobb oldalon a nyugati falszögletben és ugyanott a két szentélyszakasz közötti faltám fölött. Előbbinek a téglából kialakított fészke ép. A templom ásátásai során jónéhány körtetag-töredék került felszínre. A diadalívpillérek formája nem ismert. Csak az északinak a hajó felőli oldalán maradt fenn a kő lábazata, amely rézsű- és homorlatpár között pálcattaggal profilált. A téglából rakott diadalív meglévő indításai megőrizték visszalépcsőzött, élszedett formáját.

A déli szentély északkeleti fala a diadalívnél teljes magasságában áll, tovább keletre meredeken leromlik (4. kép). Meglévő részletei – a külső fallábazat, a két szentélyszakasz közötti támpillér csonkja, továbbá a kívül és belül is megfigyelhető övpárkány – arra vallanak, hogy kialakítása megegyezett az északi szentélyével. Az északnyugati falszögletben a bordaindítás töredéke fennmaradt, az alatta lévő konzol helyén azonban nagy üreg tátong. A diadalívpillérnek a déli szentélyben sem maradt ép részlete, de a diadalív indítása megfigyelhető, a másik szentélyével egyező tagozással.

25 A fülkekeret ide méretben is illeszkedik, vö: ŽUFFOVÁ 2005, 31.

7. A pöstyéni gótikus templom rekonstruált alaprajza az ásátások alapján. Rostás Tibor rajza

8. A zborói templom alaprajza. Mencil 1967 nyomán

Az északi szentélyhez a hajó fala derékszögesen csatlakozik, majd egy rövid falszakaszt követően megtörik és az épület hossz tengelyével párhuzamosan nyugat felé folytatódik (4–5. és 11. kép). A törésponthoz a hossz tengelyre merőleges támpillér illeszkedik. Így szimmetrikus elrendezéssel számolva a hajó szélesebb lehetett, mint a két szentély együttesen (7. kép). A támpillér jelentős magasságú csonkja ma is áll, az alsó vízvetőjének bele-tört kövével együtt. A vízvető alsó homorlatának töredéke és a környékén a támpillér homlokoldalának részlete, csekély vakolt és meszelt felülettel még felismerhető. A hajó boltozott volt, amelyre a támpilléren kívül az északkeleti falszögletben a hosszanti falra merőleges pozíciójú faltám csonkjából következtethetünk. A faltám rézsús lábazon emelkedik. A lábazon kialakítása eltér a diadalív lábazonatától és a hozzá csatlakozó falazat utólagosan van a diadalívpillérnek nekifalazva (9. kép). Figyelemre méltó azonban, hogy a templom első vakolata mindkettőt fedi, a diadalívpillérnek nincs a faltám mögé húzódnó külön vakolata a simítóhabarcs fölött. Eszerint a hajó falpillérét a körítfalakkal együtt megépített diadalívpillér kialakítása után, az építkezés egy későbbi fázisában falazták fel.²⁶ A falpillér alsó, trapéz alaprajzú része

²⁶ Václav Mencil megfigyelése. Štefan Oriško közölte Mencilnek a pozsonyi műemlékvédelmi tervtárban (Archív Pamiatkového úradu v Bratislave) található alaprajzi vázlatát, amelyen a faltám másodlagosnak van feltüntetve. ORIŠKO 2006, 341, és 2. kép; ORIŠKO 2012, 35, és a 34. oldal alaprajza.

nagyjából embermagasságban rézsűvel szűkül. Felső része, amely kétszer hornyolt metszetű, a rézsűre metsződik. A felső rész felső köve igen sérült. A tám e fölött is folytatódott, és a templomromról 1910 előtt készült fényképeken még látszik a szélesebb hevederív és a keleti átlós borda indítása (4. és 11. kép).²⁷ A heveder feltehetően a faltám felső részének kétszer hornyolt profilját folytatta, az egyik archív felvételen még a homorlatos tagolása is kivehető (4. kép). A fotók alapján a hajóboltozat vállmagassága magasabban helyezkedett el, mint az északi szentélyé, így a hajó belső tere a kápolnaszerűen alakított szentélyeknél magasabbra emelkedett.

A két szentély között, a diadalívek találkozásánál, közvetlenül a szentély boltvállmagassága alatt visszavésett baldachin két kőrétegből álló maradványa figyelhető meg. A baldachin alá *en miniature* boltozatot faragtak, amelyből az oldalsó, csúcsíves homlokívek részlete és a köztük lévő borda-indítás fennmaradt. A baldachin egykor egy a templom tengelyében elhelyezett szobrot koronázhatott.²⁸ A hajó keleti részén, a szentélyek előtt egy egyenlő szárú háromszög alaprajzú térszakasz helyezkedett el. Ha az északi falpillérről kelet felé induló átlósborda déli megfelelőjével is számolunk, úgy ezt a szakaszt egy háromsüveges boltozat fedhette, három, „Y” alakban kereszteződő bordával (7. kép).²⁹ A harmadik, keleti borda-indításnak a baldachin fölött nem maradt nyoma.

Az ásatások során feltárták a hajó déli és nyugati falának alapozását. A déli falhoz három merőleges támpillér alapozása csatlakozik (3. kép), amelyből következően a hajónak a keleti, háromszöges szakasztól nyugatra további három boltszakasza volt. A délnyugati falszögletben faltám, a külső sarkon átlós irányú támpillér alapozását tárták fel. Az ásatók megfigyelése szerint a támalapozás elválik a hajófaltól, de jelentős időbeli eltérés nincs köztük, mivel az alapok falszerkezete nem különbözik.³⁰ Mindez a hajó északkeleti falszögletében lévő tám másodlagos kialakításának megfelelő. A hajót bizonyára a kezdetektől boltozattal tervezték, hiszen a feltárt déli oldalon a támpillérek

9. Pöstyén, templomrom. Az északi diadalívpillér és a hajó északkeleti tájának csatlakozása. Rostás Tibor fotója, 2015

27 ŽUFFOVÁ 2005, 35.

28 ORIŠKO 2006, 341-342; ORIŠKO 2012, 35.

29 MENCL 1967, 1. jegyzet és alaprajz a 14. oldalon.

30 KRUPA – KLČO 1994, 110; KRUPA – KLČO 2004, 52; KRUPA – KLČO 2017, 161.

10. A galgóczi várkápolna bejárata.
Kollár Tibor fotója, 2017

alapozásai nem válnak el a hajófaltól. A déli oldalfal két közbülső támpilléralapozásának megfelelő támalapozások a belső oldalon hiányoznak (3. kép). Itt konzolokról indíthatták a boltozatot, vagy olyan támokról, melyek törzse nem a padlószinttől indult. Kezdetben feltehetően ilyen megoldásra gondoltak a falszögletekben is, de később áttértek az alapozott, padlószintről induló támokra. Mivel az északkeleti támra a templom első vakolatrétege fed rá, míg mögötte a hajófal vakolatlan, a módosítás bizonyára még építés közben, a hajóboltozat megépítése előtt megtörtént.³¹

A hajót bizonyára az 1772-es tűzvész utáni megújítás alkalmával barokkizálták. Északi falának csonkján a barokk

boltozatot előkészítő, visszalépcsőzött pilaszterű falpillér maradványa látható. Fölötte, a boltozat hevederéről csak a középkori falba bevéssett fészek tanúsodik (5. kép). A templomromról 1910 előtt készült fényképeken (4. és 11. kép) a barokk falpillér még hiánytalanul megvan, a heveder indításával együtt. A falpillér takarta a hajó gótikus faltámját, bizonyára ezért bontottak bele az azt kereső falkutatás során. A képeken a falpillértől nyugatra egy alacsony árkád jobb oldala látható az ív indításával együtt. Ez a részlet, amely ma is fennáll, egy harántirányú kápolna diadalívének maradványa lehet.³² A középkori hajófal elveszett téglái, az árkád téglapárkánya, az utólagosan beillesztett ívelemek, továbbá a hajó keleti támpillérehez nyugatról hozzáfalazott kápolnafal alapján a függelék a barokk átépítés során készülhetett. A déli oldalon hasonló bővítésmény meglétét a régészeti feltárás nem igazolta (3. kép). Feltehetően a barokk megújításhoz köthető a templom nyugati kibővítése is. Ennek alapfalai vágják a középkori, az ásátó megállapítása szerint 13–14. századi temető sírjait.

Az épület különleges, átlós tengelyű, kétszentélyes kialakítását Václav Mencl rokonította a sárosi Zboró (lengyelül: Zborów, ma Zborov, Szlovákia)

31 Ugyanígy gondolja ORIŠKO 2006, 341; ORIŠKO 2012, 35. Ellenben Žuffová szerint a másodlagos támok a templom egy későbbi, 15. századi átépítéséhez tartoznak: ŽUFFOVÁ 2005, 31–32, 34–35; és 14. kép. Elgondolása szerint a templombelsőt az átépítésig vakolat és meszelés nélküli, nyers téglafalakkal használták (?).

32 MENCL 1967, 1. jegyzet.

plébániatemplomával.³³ Zborón a megoldás mindenekelőtt összetettebb keleti elrendezés része, mivel a hajó oldalfalainak keleti részéhez egy-egy haránt irányú oldalkápolna is csatlakozik (8. kép). A részletekben ezen kívül is számos különbség adódik. A zborói szentélyek egyszakaszosak, alaprajzuk a hatszög négy oldalát mutatja. Tengelyük nagyobb, tompaszöget zár be, és a templom hossz tengelyében sem metsződnek össze, hanem közöttük egy kis falszakasz szabadon marad. Így a hajó és a szentélyek között nem háromszöges, hanem trapéz alakú szakasz adódik. Ezek fontos eltérések, mi több, a zborói templom korábban is épült a pöstyéninél, ám a ritka szentélyelrendezés tekintetében a rokonság mégis megállapítható.

A pöstyéni templom az ismert részletformák nyomán nem hozható közelebbi összefüggésbe a Raholcai Kont Miklós nádor nevéhez kapcsolható további épületekkel. A nádor másik alapítása, a csatka pálos templom alapvetően más alaprajzi típusú és felépítményű épület, mint a pöstyéni, díszített faragványai pedig nincsenek. Tagozatformái közül a hajó támlábazatainak lemezek közötti homorlattal tagolt alsó profilja, illetve a szentélyablakok és a diadalív vállánál megfigyelhető profilátmenet, vagyis a széles homorlatú ívnek a rézsűre metsződése megfeleltethető ugyan a pöstyéni szentély külső lábazatával és a hajó fennmaradt támlájának profilátmenetével, ez azonban önmagában szorosabb rokonságot nem jelent. A galgóci várból ismert egyetlen, jól megítélhető stílusformákat is hordozó részletnek, a várkápolna szemöldökgyámos kapuja kannelúrázott lábazatú pálcátagos keretének és vakmérműves timpanonjának (10. kép) nincs a pöstyéni formavilággal összefüggésbe hozható eleme.

Az archív fényképek segítségével meghatározhatjuk egyes kőtári faragványaink egykori elhelyezkedését az épületromon. Az egyik felvételen a déli szentély fennmaradt északnyugati falszögletében a töredékeiben ma is meglévő bordaindítás még az alatta lévő konzollal együtt látható (4. kép). A fotón nemcsak a ma tapasztalható nagy üregnek nincs nyoma, de kezdődő kiromlásnak sem, a konzol környékén ép, vakolt, meszelt falfelület mutatkozik. A fényképen jól látható konzol egyértelműen azonosítható a kőtári faragványunkkal (7. kat. sz.).³⁴ A felvételen megfigyelhető az északi szentély boltszakaszai közötti bal oldali támköteg törzse is, amely ma ugyancsak hiányzik. A támköteg fejezete ugyan nem látszik világosan, de egy másik fotón jobban kivehető, a szomszédos, egyes támfejezettel együtt (11. kép).

33 MENCL 1967, 1. jegyzet.

34 Oriško Mednyánszky Alajos tanulmányának szövegéből kiindulva jutott ugyanerre a következtetésre: ORIŠKO 2005, 5. kat. sz. 44; ORIŠKO 2012, 5. kat. sz., 42.

11. A pöstyéni templomrom északi szentélyének és hajójának északi fala. Archiv fénykép, Bp, műemléki fotótár

Ez utóbbinak érzékelhető a rozettás fedőlemeze is, így egyértelműen azonosítható kötárunk egyes támfejezetével (5. kat. sz.). Két másik fényképen az északi szentély jobb oldali támkötege és a fölötte lévő boltindítás első két réteggöve figyelhető meg (12. és 13. kép), körben ép, meszelt falfelületekkel. A képeken az is látható, hogy a fülke kerete már hiányzik.

A hármastámfejezeteket a fényképek alapján nem lokalizálhatjuk egyértelműen az épületen. Az azonban az átlósbordáinak eltérő irányszögéből meghatározhatóan bizonyos, hogy a boltozatindítás (3. kat. sz.) a déli falon helyezkedett el egykor. A bordairányok ugyanígy jelennek meg a leveles fejezet

fedőlemezeinek szerkesztőkarcain is (2. kat. sz.), így ez lehetett a boltozatindítás alatt; míg eszerint a fejekkel díszített párja (6. kat. sz.) eredetileg az északi falat díszíthette.³⁵ A fotókon kivehető részletformák ennek nem mondanak ellent.

Mednyánszky Alajos 1818 előtt 23 díszített faragványt számolt össze a templomon, melyek közül tizenkettőt, túlnyomó részben figurális darabokat, le is rajzolt. A templomról 1818-ban Bécsben közzétett írásában ezeket leírta és megpróbálta értelmezni.³⁶ A szövegből kiderül, hogy a le nem rajzolt és be nem mutatott faragványok növényi ornamentikával voltak díszítve. A báró a faragványokat a templom gótikus állapotában fennmaradt és ekkor még sértetlen³⁷ keleti részén, a kettős szentélyben és a hajó keleti, háromszöges alaprajzú szakaszában látta. Mednyánszky szövegéből kitűnik, hogy a közölt faragványok közül az első öt az északi, a következő öt a déli szentélyből való. A báró az öt érdeklő faragványokat a szentélyekbeli elhelyezkedésük sorrendjében, balról jobbra írta le. A tizenkét rajz közül kilencet reprodukáltak a bécsi közleményhez mellékelt acélmetszetes képtáblán (14. kép). A metszetes képtábla és a rajzok számozása a nyolcadik ábrázolásig megegyezik, míg a metszeten közölt utolsó, kilencedik faragvány a rajzok között a tizes sorszámot viseli. Az első rajzon az északi szentély északnyugati falszögletében deréktől lefelé máig fennmaradt konzolfigura látható, a letört karjától eltekintve még ép állapotban (15–16. kép).³⁸ A másodikon a kőtárunkban lévő, fejekkel díszített hármastámfejezet ismerhető fel (17. kép és 6. kat. sz.).³⁹ A harmadik rajz egy egyes támfejezetét ábrázolja, és mivel az északi szentélyfej északi falszögletében lévő ismerjük, az csak a szentélyfej másik három támjához tartozhatott (18. kép). A negyedik rajz ismételt konzolfigurát mutat (19. kép), ez csak az északi szentély délnyugati falszögletébe lokalizálható. A figura drapériájának csekély alsó töredékei ma is megfigyelhetők (20. kép).⁴⁰ A hatodik rajz kőtárunk konzolfiguráját közel ép állapotban mutatja (21. kép és 7. kat. sz.).⁴¹ A hetedik a déli szentély két szakasza közötti egyik hármastámkötegnak a fejezete jelenik meg (22. kép). A nyolcadik a délnyugati falszöglet konzola lehet (23. kép). A tizenegyedik rajzon látható, derékszöges falszögletben ábrázolt konzol egyszerűbb tagozású, mint a szentélybeliek, talán a hajóból való (24. kép).

35 Oriško itt is Mednyánszky szövegéből kiindulva jutott ugyanerre: ORIŠKO 2005, 3. kat. sz. 43; ORIŠKO 2012, 3. kat. sz., 40.

36 MEDNYÁNSZKY A. 1818, 495-496.

37 „...pervetustae est structurae, et sua in integritate adusque perseverat, atque duplex Presbyterium complectitur.” MEDNYÁNSZKY A. 1818, 494.

38 ORIŠKO 2006, 337-338; ORIŠKO 2012, 31.

39 *Történelem – Kép* 2000, 504, (SZENTESI EDIT).

40 Erre jutott ORIŠKO 2006, 338; ORIŠKO 2012, 31. is.

41 *Történelem – Kép* 2000, 504, és az 503. oldal képei (SZENTESI EDIT).

12. A pöstyéni templom szentélyeinek találkozása a hajó tengelyében. Archiv fénykép, Bp, műemléki fotótár

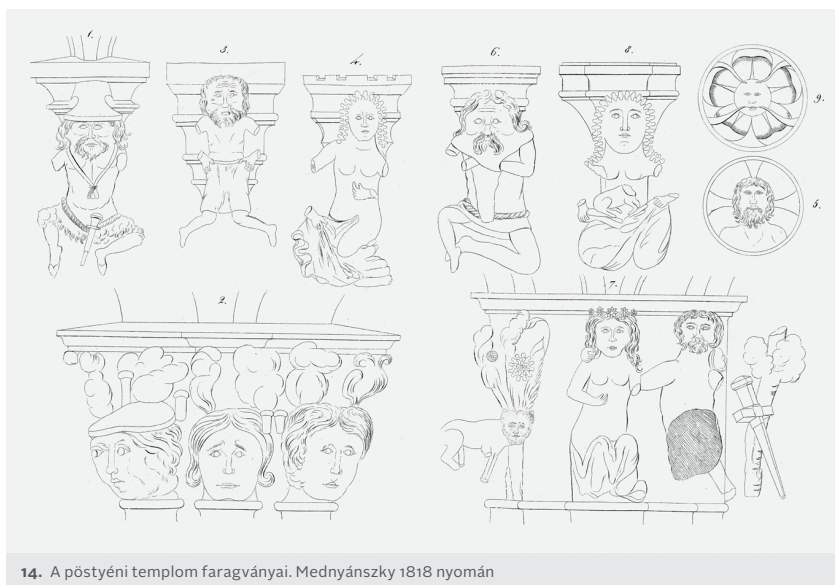
13. A pöstyéni templom szentélyeinek találkozása a hajó tengelyében. Archiv fénykép

Feltehetően összegömbölyödő, szárnyas sárkányt mutat, melynek feje és lába letört. Ez az ábrázolás nem került fel a képtáblára.

A zárókövek rajzai párosával szerepelnek Mednyánszky lapjain. Az egyikken ötös számmal keresztes dicsfényű Krisztus büszt és tizenkettes számmal címerábra (25. kép), a másikon kilences számmal keresztes dicsfényű Krisztus-fő és tizes számmal levélmaszk jelenik meg (26. kép). A képtáblán csak a Krisztus büszt és a levélmaszk szerepel, utóbbi emiatt kapott a metszeten a rajzsorozatától eltérő kilences számot. A másik két zárókő rajza nem került rá az illusztrációra, ezek, bizonyára jelzésül a metszőnek, ceruzával át vannak húzva. A templom zárókövei közül kettő a pöstyéni plébánia kapujának pilléreibe falazottan ma is megvan.⁴² A jobb oldalin az ötös számú rajzon megjelenő Krisztus büszt (27. kép) ismerhető fel,⁴³ a bal oldali leveles díszűt (28. kép) Mednyánszky nem rajzolta le. Eszerint a templomból öt zárókövet ismerünk. A Krisztus büszt a cikk szövege szerint az északi szentélyből való, ikonográfiailag szentélyfejbe illő. Az egy rajzlapon szereplő Krisztus-fő és levélmaszk a déli szentélyből származik, előbbi ábrázolás a szentélyfejbe, utóbbi a szentélynégszögbe illik. A Krisztus büszt rajzi párja, a tizenkettes

42 Említésük: SÁNDORFI 1884, 244; FOLLAJTÁR 1905, 269.

43 ORIŠKO 2006, 340; ORIŠKO 2012, 32.

14. A pöstyéni templom faragványai. Mednyánszky 1818 nyomán

számon szereplő címerdíszes zárókő Mednyánszky szerint a régi hajó első (háromszöges alaprajzú) szakaszából való.⁴⁴ A kapupillérbé falazott zárókővek oldala nem látható, így egyelőre a bordák irányszöge sem tanulmányozható. Ám a levéldíszes kizárásos alapon csak az északi szentélynégyyszögben állhatott. A templom kiemelt helyén, megfelelő hangsúllyal szerepeltetett címerábra csücskös talpú, osztott pajzs felső mezőjében két pólyát mutat, amelyek domborműves alakítása a rajzon vonalkázással jelzett.⁴⁵ Ez Rahlolcai Kont Miklós nádor, az építtető címere.

Ha eltekintünk a fülkezáradéktól, a templom Mednyánszky által össze-számolt 23 faragványából tíz lehetett az egyik, tíz a másik szentélyben (szentélyenként két konzol, hat támfejezet és két zárókő). Egy további tételt jelent a keleti hajószakasz zárókőve. E szakasz oldalsó támpárját takarta a barokk boltozat széles falpillére és hevedere, de keleten a szentélyek közötti baldachint nem. A bizonytalan lokalizálású 11. számú konzol mellett ezzel, vagy a fülkezáradékkal tehető teljessé a báró lajstroma. A templom tíz meglévő díszített faragványát⁴⁶ hét legalább rajzról ismert darab egészíti ki (29. kép).

44 „Denique primae testudinis, antiquissimae navis apicem, ..” MEDNYÁNSZKY A. 1818, 496. Eszerint a hajó barokkizálásakor ennek a szakasznak a gótikus boltozatát megtartották. Ugyanerre jutott: ŽUFFOVÁ 2005, 35.

45 CSOMA 1903, 30-33.

46 Szobrászi díszítésű a két töredékes konzol és a baldachintöredék a templomromon, a két zárókő a plébánia kapupilléreben és öt az MNG hét faragványa közül.

Az újabb ásatások során előkerült, jórészt apró kőtöredéket a helyi múzeum őrzi. Egy kis alak bal kezének töredéke feltehetően ruha szegélyét emeli⁴⁷ és bizonyára a szentélybeli figurák valamelyikéről tört le. Figyelemre méltó, hogy Mednyánszky nyolcadik rajzának nőalakja nagyon hasonló módon tartja a ruháját (19. és 30. kép). A templom ablakaiból fennmaradt egy-egy ablakosztó- és mérműtöredéket már említettük. Egy tekintélyesebb méretű faragványon egy alul rézsűre metsződő, függőleges homorlat jelenik meg. Hasonló indítás a hajó fennmaradt északi faltámján is megfigyelhető. A számos kisebb töredék közül kiemelendők a már említett körtetagos bordatöredékek (31. kép), két sokszöges konzol darabja és a diadalív lábzatának töredéke.⁴⁸

MEDNYÁNSZKY A. 1818, 493-496. – MEDNYÁNSZKY A. 1844, 196. – IPOLYI 1863, 29-30. – SÁNDORFI 1884, 243-245. – NÉMETHY 1894, 225-226. – *Nyitra vármegye* 1898, 112. – FOLLAJTÁR 1905, 266-270. – MEDNYÁNSZKY D. 1905, 416-418. – GERECE 1906, 571. – ÉBER 1909, 289-293. – REISZIG 1911, 375, 390. – *MNM jelentés* 1912, 41. – ELEK 1925, 256; 255. oldal felső képe – REISZIG 1925-28, I., 93, 247; II., 83-84. – VARIJÚ 1929, 24. – ALEXY 1932, 2. – [NN] 1934, 3. – MENCL 1935, 9. – CSEMEGI 1955, 93, 100; II/177. jegyzet; 60. kép – K[OČI] 1956, 46. – MENCL 1967, 1. jegyzet; 14. oldal bal alsó képe – *Súpis pamiatok* II. 1968, 466, 467. – MAROSI 1976, 365-366; Anm. 66. – KOZÁK K. 1976-77, 73, 75. – ŠIMKO 1980, 82-89. – MAROSI 1980, 133, 134; Anm. 14. – RUTTKAY 1982, 240-247. – KOZÁK K. 1982, 102, 104, 127; 62, 77. jegyzet – MAROSI 1982B, 246. – MAROSI 1982C, 251-253; 131/a-b. kat. sz.; 39. tábla – MAROSI 1983, 82-83. – RUTTKAY 1983, 220-224. – *MNG régi gyűjteményei* 1984, 10. kat. sz. (TÖRÖK GYÖNGYI) – *MM 1300-1470*, I., 147, 455, 545, (MAROSI ERNŐ); II., 443-445, 605. kép – ČELKO 1987, 14-15. – SLIVKA 1987, 386, 388, 391; 3. kép – RUTTKAY 1987, 110-145. – ZOLNAY – MAROSI 1989, 114; 73. jegyzet (MAROSI ERNŐ) – MAROSI 1992, 814. – BAČA – KRUPA – KLČO 1992, 19-20. – RUTTKAY 1993, 155-156, 157; Abb. 6-8. – BENCZE – SZEKÉR 1993, 21; 35/1 kép – KRUPA – BAČA 1993, 14-19. – KRUPA – KLČO 1993, 83. – SZEKÉR – DANKÓ 1994, 367, 368, 370; 7/c. kép – KRUPA – KLČO 1994, 110-111. – ENDRŐDI 1998, 21; 128. jegyzet – BURNICHIOIU 1999, 107; 16. ábra – *Történelem – Kép* 2000, 500-504, VIII-14.b-e kat. sz. (SZENTESI EDIT) – *Könyöki* 2000, 262-263. – MAROSI 2001, 121-122. – BUZÁS 2001, 47. – KRUPA – KLČO 2004, 47-53. – ŽUFFOVÁ 2005, 27-38. – ORIŠKO 2005, 39-46. – KRUPA – KLČO 2005, 47-50. – ORIŠKO 2006, 333-344. – SZAKÁCS 2006, 243, 244, 245; 37-44, 57. jegyzet – SZENTESI 2006, 254; 24. jegyzet – *Lovagrendek* 2006, CXXXVI. képtábla II.2.48-50. kép – JURČOVÁ 2009, 18-19. – ILLÁŠOVÁ 2012, 14-26. – ORIŠKO 2012, 27-48. – TÓTH E. – BUZÁS 2016, 163; 163. oldal 3. képe – KRUPA – KLČO 2017. – LŐVEI – TAKÁCS 2018, 185; fig. 197.

47 1992-es lelet. BAČA – KRUPA – KLČO 1992, 19; KRUPA – BAČA 1993, 15, 18; KRUPA – KLČO 2017, 50, 111. (g. tétel), Tab. VIII/1. Balneologické Múzeum Piešťany, evid. č.: H-3815.

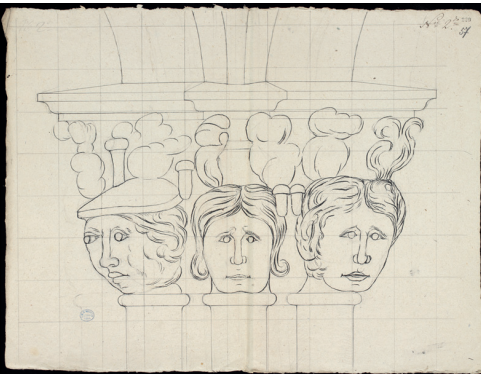
48 A legnagyobb bordadarab 1992-ben, a két konzoltöredék 1993-ban, a hajó belső lábzata 1994-ben került elő. Balneologické Múzeum Piešťany, evid. č.: H-3825. (bordatöredék); H-3973 és H-3974 (konzoltöredékek); H-4098 (lábzat). Vó: KRUPA – KLČO 2017, 222-227, és 224. oldal profiltáblázata.

15. Konzoltöredék a pöstyéni templom északi szentélyének északnyugati falszögletében. Rostás Tibor fotója, 2015.

16. M1 konzol a pöstyéni templomból. Mednyánszky Alajos rajza, 1818 előtt, OSzK kéziratár

17. M2 támfejezet a pöstyéni templomból. Mednyánszky Alajos rajza, 1818 előtt, OSzK kéziratár

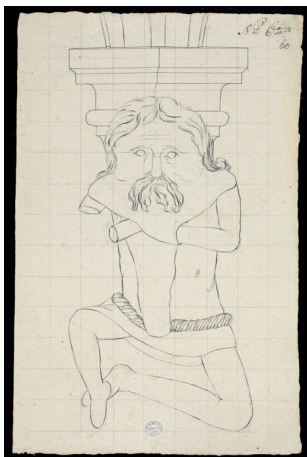
18. M3 támfejezet a pöstyéni templomból. Mednyánszky Alajos rajza, 1818 előtt, OSzK kéziratár

19. M4 konzol a pöstyéni templomból. Mednyánszky Alajos rajza, 1818 előtt, OSzK kéziratár

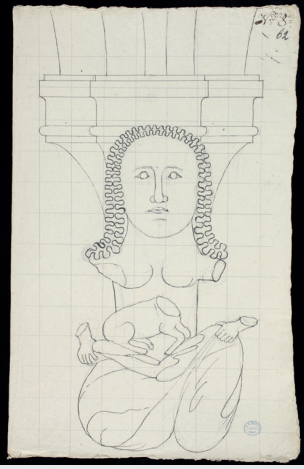
20. Konzoltörédé a pöstyéni templom északi szentélyének délnyugati falszögletében. Rostás Tibor fotója, 2015.

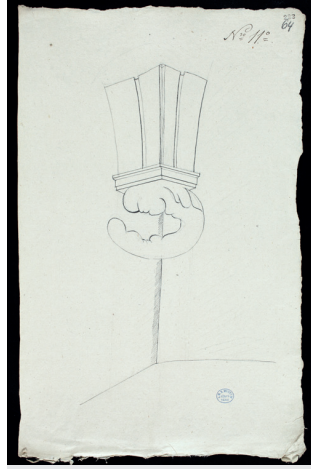
21. M6 konzol a pöstyéni templomból. Mednyánszky Alajos rajza, 1818 előtt, OSzK kéziratár

22. M7 támfejezet a pöstyéni templomból. Mednyánszky Alajos rajza, 1818 előtt, OSzK kéziratár

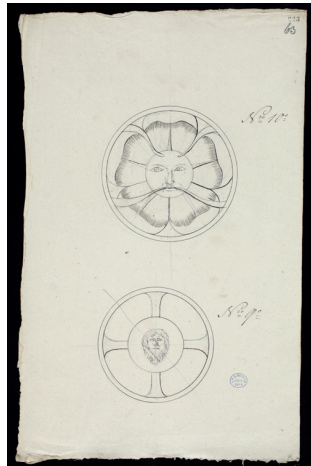
23. M8 konzol a pöstyéni templomból. Mednyánszky Alajos rajza, 1818 előtt, OSzK kéziratár

24. M11 konzol a pöstyéni templomból. Mednyánszky Alajos rajza, 1818 előtt, OSzK kéziratár

25. M5 és M12 zárókó a pöstyéni templomból. Mednyánszky Alajos rajza, 1818 előtt, OSzK kéziratár

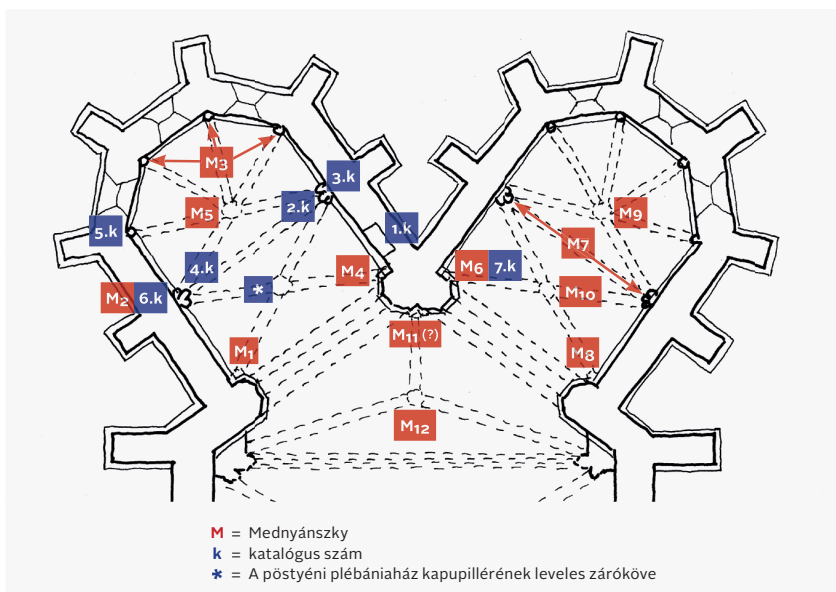
26. M9 és M10 zárókó a pöstyéni templomból. Mednyánszky Alajos rajza, 1818 előtt, OSzK kéziratár

27. Zárókő Krisztus büszttel a pöstyéni plébánia jobb oldali kapupillérebe foglalva. Kollár Tibor fotója, 2017

28. Zárókő levéldísszal a pöstyéni plébánia bal oldali kapupillérebe foglalva. Kollár Tibor fotója, 2017

29. A pöstyéni templom szentélye az ismert faragványok egykori helyzetével. Rostás Tibor rajza

30. Ruhát emelő kéztöredék a pöstyéni templom egyik faragványáról. Rostás Tibor fotója, 2015

31. Bordatöredék a pöstyéni templomból. Rostás Tibor fotója, 2015

A faragványok katalógusa

1. Fülkezáradék

A póstyéni templomromból. Báró Mednyánszky Alajos szerzeménye (MEDNYÁNSZKY D. 1905, 416). 1863 előtt fia, báró Mednyánszky Dénes tulajdonában Veszélén (ma Oravské Veselé, Szlovákia) (IPOLYI 1863, 63.), aki 1905 előtt a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozta (MEDNYÁNSZKY D. 1905, 416). Onnan átvétellel került 1937-ben a Szépművészeti Múzeumba (MNM, Irattár, T.O. 57/1937. sz. átvételi elismervény), majd 1973-ban a Magyar Nemzeti Galériába.

Itsz: 55.1604
1360-1380

Nagyméretű fülke keretének felső része három magasdomborműben kifaragott alakkal. Az álló téglalapos kőfaragvány alsó harmadában helyezkedik el a tulajdonképpeni fülkekeret, míg a keretkő homlokoldalának felső kétharmadát a figurális relief foglalja el. A faragvány jobb oldala durván lenagyolt, bal oldala precízebben kialakított sík. Mindkettőt laposvéssével faragták meg, melynek sűrű nyomai itt is, ott is megfigyelhetők. Az oldalak felső részének tengelyében egy-egy nagy, négyszöges csaplyuk helyezkedik el. A keretkő felső síkjának csak a bal fele ép, a jobb fele elfaragott. Alul kétfelől a fülke keretoldalainak vízszintes illesztési síkja látható.

Az egyes lezárású fülkekeret gazdagon tagozott. A falsík elé ugró keretprofil közepén vaskos pálcátág húzódik, amely a függőleges keretoldalakon erősen töredezett állapotban maradt fenn. A függőleges keret külső felén leveles indával kitöltött homorlat helyezkedik el, amelyet kétfelől nagyobb külső és kisebb belső pálcapár fog közre. A keret felső, vízszintes lezárásán ezen tagozatos helyét széles részsű foglalja el. A keret belső oldalán a homorlatot, amely ott dísztelen, kis pálcapár fogja közre és a belső pálcához újabb, kisebb homorlat is csatlakozik. Ez a tagolás átfordul a keret felső, vízszintes részére is. A külső homorlatot kitöltő vékony hullámmindát a levelek között aláfaragták, az aláfaragott indarészek több helyütt kitortek. A levelek az indáról felváltva jobbra és balra fordulnak le, széles, ívelt nyelkekkel, amelyek az inda mögül jönnek elő és a homorlat felszínére tapadnak. A háromszöges alapformába írható, háromkaréjos, hullámos felszínű, fodrozódó szélű, púpos hátú levelek szélső karéjai rátakarnak az indára.

A fülkekeretbe csúcsív íródik, amelynek vékony kölemeze a fülke egyébként négyszöges mélyedésének csak a homlokoldalát foglalja el. A négyszöges keret és a csúcsíves záradék között adódó háromszöges felületek tükrösen visszamélyítették. A csúcsív homorlatpár közötti derékszöges visszametszéssel és a homlokoldalra kiforduló, erősen töredezett kis lemezzel tagozott. A csúcsív jobb oldala nagyrészt lehasadt és az egykori kőrácsos kitöltése is jórészt kitorrt. A záradékban félkörívbe írt háromkaréj részlete látható, míg az ív bal oldali vállánál egy kis karéjos mérműelem indítása mutatkozik. A kereten nincs tokhorony, vagyis a fülke nem volt zárható. Négyszöges belsejének oldallapjai kétoldalt és felül simára csiszoltak. A fülkekeret jobb oldalán alul nagyobb sérülés, itt nemcsak a keretprofil, de a fülke belső oldala is hiányzik.

A domborműves ábrázolás a felső keretrészsű fölött jelenik meg. Középpütt pad alakú, igen széles trónuson királyalak ül, kétoldalán angyalpár helyezkedik el. A trón homlokoldala hátrafelé dől kissé, ülőpadja rézsűsen kialakított. A király enyhén jobbra fordulva trónol, a féltérdre ereszkedő, diagonálisan beállított angyalok a trón mellett, a fülkekeret szélén kaptak helyet. Az angyalpár a fegyverhordó heroldok szerepében tűnik fel, a jobb oldali tornasisakot tart, korona fölött struccfejes sisakdíszel, a bal kettős kereszties címerábrával díszített pajzsot. A reliefalap kissé hátrafelé dől, az angyalok kétoldalán az ennél valamivel mélyebben elhelyezkedő sík a falsík részét képezte.

Noha a trónon ülő karcsú férfialak fején nincs korona, az angyalok által hordozott fegyverek heraldikai jelvényei – az országcímer és a koronás, struccfejes sisakdísz – Anjou királyként határozzák meg. A király széles, szögletes arcát rövid szakáll kereteli, kétfelé fésült, csigákba rendezett haja váll fölöttig ér. Kezei csukló fölött letörtek. Övvel összefogott alsóruhát és földig érő palástot visel, amelyet karjával emel fel.

A filigrán angyalalakok arca ovális és akárcsak a királyfiguráé sérült, nehezen kivehető. A jobb oldali átlósan előre néz, a bal oldali felemeli a fejét, felfelé tekint. Középpütt elválasztott hajuk vállig érő, hullámos. Bokáig érő köpenyt viselnek, amely alól csak meztelen lábfejük bukkan elő. Térdelő jobb lábuk lábfeje a fülke függőleges kerettagozatainak kétoldalán, előrelépő bal lábuk lábfejének vége a lábujjakkal a fülkekeret felső keretrészsíjén helyezkedik el. Az angyalok keskeny szárnya kiterjesztett. A jobb oldalié magasán a feje fölél nyúlik, majd kétoldal a törzs mellett lefelé

irányul. A szárnypár felső része hiányzik, a kőfaragvány jobb felső részével együtt elvésték. A bal oldali angyal bal szárnya a fej fölött, közel vízszintesen ábrázolt, míg a jobb a törzse mellé simul. A szárnytollak középperince kiemelkedik; közülük a rövid tollak félkörívesen végződnek, míg a hosszúak kissé elkeskenyedőek, lépcsősen, metetelesen tagoltak. A jobb oldali angyal a király felé fordul és a törzse mellett két kézzel tartja az ústsíkokat. Keze sérült. A sisak szennyílása egy-egy vízszintes vágat, fölötte az a broncskorona liliomos díszei egy kivételével hiányoznak és a sisakdísz struccának feje is letört a hosszú nyakáról. A bal oldali angyal a nagy pajzsot kétfelől fogja, míg a csúcsos alját a trón ülőpadjára támasztja. A pajzsra a kettős kereszt domborművesen ábrázolt.

A relief ütött-kopott felszínű. A fülkezáradékot a szobrászi díszítésével együtt több rétegű meszelés kiterjedt maradványai borítják. A meszelés utólagos, a sérüléseket is fedi. A faragvány bizonyára a póstyéni templomrom északi szentélyének első szakaszában a déli falon elhelyezkedő nagy fülkéhez tartozott, amelynek hátfala középtűt átszakadt, de körben, ahol még ép, ott megfigyelhető az egykori kőkeretének lenyomata. Ide méretben is illeszkedik.

szürke homokkő

Magasság: 98 cm; *szélesség:* 88 cm; *vastagság:* 26 cm

IPOLYI 1863, 63. – MEDNYÁNSZKY D. 1905, 416-418. – ÉBER 1909, 289-293. – ELEK 1925, 256; 255. oldal felső képe – VARJÚ 1929, 24. – [NN] 1934, 3. oldal jobb felső képe – MENCL 1935, 9. – VÁCZY [1939], 145. oldal képe – CSEMEGI 1955, 93, 100; II/177. jegyzet; 60. kép – RADOCSAY 1956, 138, 153. kép – K[OČI] 1956, 46. – MENCL 1967, 1. jegyzet – MAROSI 1976, 365-366; Anm. 66. – ŠIMKO 1980, 85, 87. – MAROSI 1980, 133, 134; Anm. 14. – MAROSI 1982A, 59, 61. – MAROSI 1982C, 252. [téves ltsz.]; 39. tábla – VARGA 1982, 264, 265. – RUTTKAY 1983, 222. [téves ltsz.] – MAROSI 1983, 82-83. – MNG régi gyűjteményei 1984, 10. kat. sz. (TÖRÖK GYÖNGYI) – MM 1300-1470, I., 97. (MAROSI ERNŐ); 213. (WEHLI TÜNDE); 455, 457. (MAROSI ERNŐ); II., 605. kép – RUTTKAY 1987, 112. [téves ltsz.], 116, 132-134; 131. oldal képe – SLIVKA 1987, 391; 3. kép – ČELKO 1987, 14. oldal bal alsó képe – LAHU I. 1988, 157. (GERELYES IBOLYA) – ZOLNAY – MAROSI 1989, 114; 73. jegyzet (MAROSI ERNŐ) – MAROSI 1992, 814. – KRUPA – BAČA 1993, 15, 16. – *Történelem – Kép* 2000, 502, 503. (SZENTESI EDIT) – MAROSI 1998, 100. – MAROSI 2001, 121-122. – BUZÁS 2001, 47. – BICZÓ 2002, 169; 48. jegyzet – KRUPA – KLČO 2004, 48 – ŽUFFOVÁ 2005, 28, 29-30, 31. – ORIŠKO 2005, 39, 40-41; Kat. Nr. 7, 44-46; 8. kép – SZAKÁCS 2006, 243; 38. jegyzet – *Lovagrendek* 2006, CXXXVI képtábla II.2.49. kép – ORIŠKO 2006, 334, 336-337, 343. – MAROSI 2010, 62, 6. kép – ORIŠKO 2012, 27-28, 29, 30 36; Kat. Nr. 7, 43-46. – TÓTH E. – BUZÁS 2016, 163. – KRUPA – KLČO 2017, 19, 23, 25-26, 29, 38. – LŐVEI – TAKÁCS 2018, 185; fig. 197.

2. Hármás faltám fejezete

A póstyéni templomromból 1910-ben szedette ki a Műemlékek Országos Bizottsága. 1911-ben jutott a Magyar Nemzeti Múzeumba (rég. ltsz.: 2.1911.2). 1939-ben átvétellel a Szépművészeti Múzeumba, majd 1973-ban a Magyar Nemzeti Galériába került.

ltsz.: 55.978
1360-1380

A támköteg fejezete egy megközelítőleg négyszöghasábos falazótömb homlokoldalán ugrik előre. A falazótömb homlokoldalán a fejezettől jobbra és balra a falsík egy-egy részlete jelenik meg, vagyis a támköteg egyenes fal előtt állt egykor. A faragvány oldalsó illesztési síkjai is szabatosan kialakítottak. Az alsó illesztési síkon habarcsmaradványok. A felső sík szemcsézett felületű, rajta szerkesztővonalak jelölik ki a falsíkot, az átlósbordák és a hevederív irányát, utóbbival egyúttal a faragvány középtengelyét is meghatározva. A háromtagú, körtetagos bordaíndítás habarcslenyomatának foltja helyenként világos körvonalakkal rajzolódik ki. Az átlósbordák irányszöge különböző, a jobb oldalié 62 fokos, a bal oldalié 68 fokos. Eszerint a támköteg eltérő hosszúságú boltszakaszok között állt egykor, tőle jobbra hosszabb, balra rövidebb szakasz helyezkedett el. Az alsó illesztési sík átlós vésőnyomokkal barázdált, rajta a falazóhabarcs lenyomatának foltjai. A kötömb hátoldala durván lenagyolt.

A fejezet alján kirajzolódik, hogy a faltámot alkotó három vékony háromnegyedpálca között íves átkötések szerepelnek. A támköteget a falsíktól hasonló, de szélesebb íves átkötések választották el. A három karcú, nyúlt arányú támfelület összefogottan, de külön-külön megfaragott. A hengeres nyaktag valamivel a faragvány alsó síkja felett helyezkedik el. A köríves kehelyperem ugyancsak hengeresen formált. A fedőlemez is köríves alaprajzú, metszete alulról felfelé: homorlat, félpálca, kissé kiugratott, keskeny lemez és rézsű. A felfelé kissé szélesedő kelyheken púpos háti levelek helyezkednek el; kettő-kettő, egymás fölött két sorban. Az erőteljes plaszticitású, aláfaragott levelek egy középső, sokszögesen alakított göbből fejlődnek ki és három, hullámosan fodrozódó karéjra szakadnak. A felső zóna leveleinek igen széles, szalagszerű nyele van, amelyek egymáson kereszteződve jobbra és balra hajlanak. A támfelületen meszelés maradványai és szürkés festés. A középső fejezet fedőlemeze kissé sérült, a bal oldaliéból nagyobb darab letört. A bal oldali illesztési síkon a régi, a jobb oldalin a jelenlegi leltári szám.

A faragvány az északi szentélyben a két szentélyszakasz közötti déli támköteg fejezete volt.

szürke homokkő

Magasság: 28 cm; *szélesség:* 37,5 cm; *vastagság:* 41,5 cm.

A támköteg háromnegyedpálcáinak átmérője: 6,2 cm

MNM jelentés 1912, 41. – MAROSI 1982C, 131/a. kat. sz.; 251-253. – RUTTKAY 1983, 222. – *MM 1300-1470*, I., 455, (MAROSI ERNŐ); II., 444. kép – RUTTKAY 1987, 112, 125. – ČELKO 1987, 15. oldal alsó képe – LAHU I. 1988, 116. (TÖRÖK GYÖNGYI) – BUZÁS 2001, 47. – ORIŠKO 2005, 39; Kat. Nr. 2, 42; 2-3. kép – ORIŠKO 2006, 336, 338. – ORIŠKO 2012, 27-28, 31; Kat. Nr. 2, 39.

3. Boltozatindítás

A póstyéni templomrombból 1910-ben szedette ki a Műemlékek Országos Bizottsága. 1911-ben jutott a Magyar Nemzeti Múzeumba (rég. ltsz.: 2.1911.1). 1939-ben átvétellel a Szépművészeti Múzeumba, majd 1973-ban a Magyar Nemzeti Galériába került.

ltsz.: 55.1582

1360-1380

Háromtagú boltozatindítás magas, karcú alsó rétegekőve. Mögötte megközelítőleg négyszöghasábos falazótömb helyezkedik el. A falazótömb homlokoldalán, a boltindítástól jobbra és balra fogasvéssővel szabatosan kialakított falsík. A falazótömböt alul, fölül és bal oldalt illesztési sík határolja. Jobb oldala teljes magasságában elfaragott, durván lenagyolt hátoldala vésznyomokkal tarkított. Az alsó sík tengelyében négyszöges csaplyuk helyezkedik el. A felső síkon szerkesztővonalak jelölik ki a bordák irányszögeit.

A heveder és az átlósbordák egyező módon alakítottak. A bordák orrlemezis körtettagjához kétfelől egy-egy homorlat csatlakozik. A boltozatindítás nem szimmetrikus, a jobb oldali átlósborda külön formált, míg a bal oldali inkább a hevederívhez tapad. Az átlósbordák irányszöge is eltér, a jobb oldalié 62 fokos, a bal oldalié 68 fokos. Eszerint a két boltszakasz, amelyek között egykor a boltindítás elhelyezkedett, eltérő hosszúságú volt. Jobbra hosszabb, balra rövidebb szakasz helyezkedett el. A heveder és a jobb oldali átlósborda körtettagjából felül lehasadt egy-egy darab. A bordákon, akárcsak kétoldalt a falsíkon meszelésnyomok láthatók. A bal oldali illesztési síkon a régi, a bal oldali átlósborda tövén a jelenlegi leltári szám.

Az északi szentély déli falán, a két szentélyszakasz között helyezkedett el.

szürke homokkő

Magasság: 60,5 cm; *szélesség:* 37,5 cm; *vastagság:* 46,5 cm

MNM jelentés 1912, 41. – ORIŠKO 2005, Kat. Nr. 1, 42; 2. kép – ORIŠKO 2006, 336. – ORIŠKO 2012, Kat. Nr. 1, 38-39.

4. Osztópárkány eleme faltám indításával

A póstyéni templomromból 1910-ben szedette ki a Műemlékek Országos Bizottsága. 1911-ben jutott a Magyar Nemzeti Múzeumba (rég. ltsz: 2.1911.6). 1939-ben átvétellel a Szépművészeti Múzeumba, majd 1973-ban a Magyar Nemzeti Galériába került.

ltsz: 55.1043
1360-1380

A széles párkányrészről a faragvány tengelyében hármastám indul, alul nagyobb homorlattal és kisebb részsíval tagolt. A párkány bal oldala fogasvívvel megfaragott illesztési sík, jobb oldala, háta törésfelület. Alja, leszámítva az illesztési sík balról megmaradt kisebb részletét, ugyancsak törött. A támköteg felső síkján habarcsmaradványok.

A faltám három vékony háromnegyedpálcából áll, amelyek között íves átkötések helyezkednek el. Ezekben szürkés festés maradványai figyelhetők meg. A párkányrészűn fehér alapozás és sárga festésmaradványok. A párkány alsó homorlatában vastag meszelésrétegeken graffitik láthatók. A hátsó törésfelületen a régi, a bal oldali illesztési síkon a jelenlegi leltári szám. A párkány a szentély belső terében, az ablakkönyöklők magasságában húzódott egykor.

Az északi szentély két szakasza közötti északi faltám indító eleme lehet.

szürke homokkő

Magasság: 17,5 cm; *szélesség:* 34,5 cm; *vastagság:* 15 cm.
A támköteg háromnegyedpálcáinak átmérője: 6,2 cm

MNM jelentés 1912, 41. – LAHU I. 1988, 116. (TÖRÖK GYÖNGYI) – ORIŠKO 2005, Kat. Nr. 6, 44; 7. kép – ORIŠKO 2006, 336. – ORIŠKO 2012, Kat. Nr. 6, 42-43.

5. Faltám fejezete

A póstyéni templomromból 1910-ben szedette ki a Műemlékek Országos Bizottsága. 1911-ben jutott a Magyar Nemzeti Múzeumba (rég. ltsz: 2.1911.4). 1939-ben átvétellel a Szépművészeti Múzeumba, majd 1973-ban a Magyar Nemzeti Galériába került.

ltsz: 55.1039
1360-1380

Tomaszögű falszögletbe illeszkedő faltám fejezete, amely megközelítőleg négyyszöghasábos falazótömb homlokoldalán ugrik előre. Balra hegyesvívvel elfaragott felület, jobbra nagyrészt habarccsal borított illesztési sík, a hátoldal lenagyolt. A fogasvívvel megfaragott felső sík jórészt habarccsal borított, a habarcs körvonala megőrizte a fejezetről induló, kétfelől homorlatpárral kísért orrlemez körtetágú borda lenyomatát. Az alsó illesztési síkon a faltám törzsének bevéselt körvonala látható, míg tőle balra kisebb habarcsfolt őrződött meg. A faltám háromnegyedpálcáját kétfelől egy-egy enyhén homorodó és egy-egy sík oldal kíséri. A hengeres nyaktag a faltám alaprajzát követi és fölötte a fejezet alsó része is annak megfelelően alakított. Fentebb a kissé kiszélesedő kehely az oldalsó homorlatokra is kiterjed. A részsíval tagolt kehelyperem és a fedőlemez körívés alaprajzú. Utóbbi kifordul az oldalsó síkokra is, profilját alulról felfelé pálcátág, széles, rozettákkal díszített homorlat és keskeny lemeztag alkotja. A fejezet alsó részéből nagyobb darab lehasadt.

A kelyhet középtűt, vízszintesen egy kiemelkedő, széles lemeztagon ülő keskenyebb pálcátág tagolja. A kidomborodó, vízszintes osztáson három virág ül. A virágok göbökkel díszített, kör alakú középrészre körül kis szíromlevelek helyezkednek el. Ezek mögül három hosszú, lándzsacsúcsra emlékeztető formájú csészelevelé hajt ki. A cakkozott szélű, hullámos felszínű, hegyes levelek közül kettő felfelé, egy lefelé fordul. A felfelé irányulóak vége a szélső virágok szélső levelének kivételével aláfáragott volt, és a bal oldali virág jobb levele kivételével ki is töredezett. A lefelé irányuló, alá nem fáragott levelek közül csak a középső hiányos. A fedőlemez

széles homorlatában öt kis rozetta helyezkedik el, melyek göbös középrésze körül ívelt formájú szíromlevelek láthatók. A rozetták kétfelől aláfaragottak. A fejezeten meszelés maradványai figyelhetők meg. A régi leltári szám a jobb oldali habarcsmaradványon, a jelenlegi megkopva az alsó sík bal oldali habarcsoltján és a felső sík körtetagos bordájának habarcslenyomatán.

Egykor az északi szentély északi és átlós oldala közötti falszögletben helyezkedett el.

szürke homokkő

Magasság: 28 cm; *szélesség:* 33 cm; *vastagság:* 42,5 cm

MNM jelentés 1912, 41. – MAROSI 1982C, 252. – LAHUI 1988, 116. (TÖRÖK GYÖNGYI) – ORIŠKO 2005, Kat. Nr. 4, 43; 5. kép – ORIŠKO 2006, 336, 338; 6. kép – ORIŠKO 2012, 32; Kat. Nr. 4, 41.

6. Hármas faltám fejezete

A póstyéni templomrombból 1910-ben szedette ki a Műemlékek Országos Bizottsága. 1911-ben jutott a Magyar Nemzeti Múzeumba (rég. ltsz.: 2.1911.3). 1939-ben átvétellel a Szépművészeti Múzeumba, majd 1973-ban a Magyar Nemzeti Galériába került.

ltsz.: 55.979
1360-1380

Megközelítőleg négyszöghasábos falazótömb homlokoldalán előreugró fejezet. A fejezettől jobbra és balra falsík részlete látható, vagyis a támköteg egyenes fal előtt állt. A felső sík fogasvésővel megmunkált, rajta háromtagú bordaindítás habarcslenyomata. A habarcslenyomatoltján az átlósbordák és a heveder szorosan egymás mellett helyezkednek el, a bordaprofil orrlemez körtetaga is kivehető. Alul csiszolt illesztési sík, kétoldalt törésfelületek, a darab hátoldala durván lenagyolt. A hengeres nyaktag valamivel az alsó sík fölött helyezkedik el, így a faragvány a támok felső részének egy rövid szakaszát is magában foglalja. A három vékony háromnegydepálcá között íves átkötések húzódnak, a támköteget a faltól szélesebb homorlatok választják el. A köríves alaprajzú, hengeres kehelyperem fölött a szintén körívesen alakított fedőlemez metszete alulról felfelé: homorlat, felpálcá, kissé kiugratott, keskeny lemez és rézsű. A faragvány felületeit fehér alapon szürke festés maradványai borítják.

A három támfejezet összefogottan, de külön-külön megfaragott. Az oszlopfők alsó részén egy-egy alulnézetre komponált, lefelé tekintő fej jelenik meg, fölöttük leveles díszítés. A jellegzetesen széles, lapos arcok különbözőképpen alakítottak. A középső figura haja közepén elválasztott, oldalt fésült, kissé hullámos, közel vállig érő. Szeme környékén sérülések, mindössze a balról megállapítható, hogy mandula alakú. Széles orra sérült, törött, szája keskeny, lefelé görbülő, az álla kétágú. A jobb oldali figura párhuzamos, enyhén hullámos tincsekbe rendezett haja a homlokába fésült. Jobb arcféle és homloka sérült, mandula formájú szeme kidomborodóan alakított. Háromszögös formájú, széles orra jórészt hiányzik, a meglévő bal füle vájatolt. Keskeny szája enyhén felfelé görbülő, álla kétágúan formált. A bal oldali, grimaszoló figura széles orra, bal arcféle felső része és homloka sérült. Kétfelől hátrafelé fésült, hosszú haja párhuzamosan redőzött. Meglévő jobb szeme göbösen alakított, keskeny szája egyenes vonalú. Az arcú ívelt vonalú, erőteljesen formált. A fejek fölött mélyen aláfaragott, púpos hátú levelek sora húzódik. A levelek erősen sérültek, különösen az aláfaragott részeik törtek ki. A régi leltári szám a bal oldali törésfelületen, a jelenlegi a felső síkon.

A faragvány az északi szentélyben a két szentélyszakasz közötti északi támköteg fejezete volt. Lásd még Mednyánszky Alajos 2. számú rajzát.

szürke homokkő

Magasság: 28,5 cm; *szélesség:* 40,5 cm; *vastagság:* 37,5 cm.
A támköteg háromnegydepálcáinak átmérője: 6,2 cm

MEDNYÁNSZKY A. 1818, 495; 2. kép – IPOLYI 1863, 30. – *MNM jelentés* 1912, 41. – MAROSI 1982C, 131/b. kat. sz.; 251-253. – RUTTKAY 1983, 222. – RUTTKAY 1987, 112, 124-125. – ČELKO 1987, 14. oldal jobb alsó képe – *MM 1300-1470*, I., 455, (MAROSI ERNŐ); II., 443. kép – LAHU I. 1988, 116. (TÖRÖK GYÖNGYI) – ENDRÓDI 1998, 128. jegyzet – *Történelem – Kép* 2000, 504; 502. oldal képén a 2. számú rajz (SZENTESI EDIT) – BUZÁS 2001, 47. – ORIŠKO 2005, 39, 40; Kat. Nr. 3, 42-43; 1, 4. kép – ORIŠKO 2006, 336, 338; 1. kép – ORIŠKO 2012, 27-28, 29, 31; Kat. Nr. 3, 39-40.

7. Figurális konzol töredéke

A pöstyéni templomrombból 1910-ben szedette ki a Műemlékek Országos Bizottsága. 1911-ben jutott a Magyar Nemzeti Múzeumba (rég. ltsz: 2.1911.5). 1939-ben átvétellel a Szépművészeti Múzeumba, majd 1973-ban a Magyar Nemzeti Galériába került.

ltsz: 55.1048
1360-1380

Derékszögű falszögletbe illeszkedő konzol töredéke. Felső illesztési síkja csiszolt, az alsó vésővel faragott. Jobb oldala törésfelület, bal oldala hegyesvésővel elfaragott. Bal oldali hátsó része és hátoldala szabálytalanul lenagyolt. A konzolfigura két oldalán a falsíkok fogasvésővel kialakítottak. Az alak felsőteste lehasadt, azonban a törzs csomkjából, amely elválik a falsíktól, annyi megállapítható, hogy egykor előrehajolt. Valaha mindkét lábát térdből felhúzta, úgy, hogy a lábak egymással derékszöveget zártak be. A jobb láb, amely aláfaraogott volt, letört, csak a cipőbe bújtatott lábfej maradt meg belőle. Jobb sarkával támasztja meg a felhúzott bal lábfejét. Félcipője elegáns, hegyes orrú, felül ívesen kivágott, bokaszíjas. A figura combközépig érő felsőruhát visel, a derekán zsinóröv húzódik. Az övet elöl középpütt felülről lelógó, széles, ívelt végű ruharészlet takarja el. A ruha bal oldala lehasadt. A lábat feltehetően szoros nadrág vagy harisnya fedi. A régi leltári szám a jobb oldali törésfelületen, a jelenlegi a felső illesztési sík bal szélén.

Egykor a déli szentély északnyugati falszögletében helyezkedett el. A konzolfigura ép állap-tához lásd Mednyánszky Alajos 6. számú rajzát.

szürke homokkő

Magasság: 36 cm; *szélesség:* 44 cm; *vastagság:* 33 cm

MEDNYÁNSZKY A. 1818, 495; 6. kép – *MNM jelentés* 1912, 41. – MAROSI 1982C, 252. – RUTTKAY 1983, 222. – RUTTKAY 1987, 112, 125, 134. – *MM 1300-1470*, II., 445. kép – RUTTKAY 1993, 155. – LAHU I. 1988, 116. (TÖRÖK GYÖNGYI) – *Történelem – Kép* 2000, 504; 503. oldal képei (SZENTESI EDIT) – ORIŠKO 2005, 39, 40; Kat. Nr. 5, 43-44; 1, 6. kép – ORIŠKO 2006, 336, 338; 1. kép – ORIŠKO 2012, 28, 29, 31; Kat. Nr. 5, 41-42.

Függelék

A kőfaragványok múzeumba kerülésének dokumentumai

Éber Lászlónak, aki 1897-1904 között a Magyar Nemzeti Múzeum Régiségtárának tisztviselője volt,¹ figyelme a múzeumban őrzött pöstyéni fülkezáradék (1. kat. sz.) feldolgozása² során fordult a pöstyéni romtemplom és további faragványai felé. Éber az addigi szakirodalomból tájékozódván a templomrom 19. századi pusztulását konstataálhatta. Ez vezette őt 1909 végén, már mint a Műemlékek Országos Bizottsága előadóját,³ annak a levélfogalmazványnak a megírására, amelyben Forster Gyula MOB elnök nevében a pöstyéni előjáróságot a rom és faragványainak védelmére szólította fel. Miután a pöstyéni vezetőség a maradványok fenntartását nem tudta garantálni, Éber az elnök nevében a rom állandó felügyeletének megszervezésére kérte fel a település előjáróit. Az ezt követő, 1910. január végi levélváltást, amelyre D levélfogalmazvány utal, kiselejtezték a műemléki irattárból. G levélfogalmazványból az is kiderül, hogy az ügybe Szóts Imre nyitrai építész is bevonták, aki jelentést küldött Budapestre a faragványokról. (Szóts jelentésének hollétéről nincs tudomásom.) Éber, Forster és a Bizottság, amely úgy tűnik, e jelentésből és a pöstyéni levelezésből volt tájékozva a templomrom és a faragványok aktuális állapotáról, 1910 augusztusára oda jutott, hogy a faragványokat a védelmük érdekében le kell szedetni a romról és a Nemzeti Múzeumba kell juttatni.⁴ A feladattal Szóts-öt bízták meg. Szalay Imre múzeumigazgató köszönőlevele alapján a kövek – hat faragvány (2-7. kat. sz.) – 1911 januárjában érkeztek Budapestre.⁵

A.

*Pöstyén előjáróságának szóló levél fogalmazványa
(1909. december 4.)*

Budapest, Műemléki Irattár, MOB iratok 1909/1070.

Elnöki intézkedés a pöstyéni temetőben levő templomrom fentartása iránt

Pöstyén nagyközség tisztelt Előjáróságának!

Tudomásunkra jutott, hogy a pöstyéni temetőben lévő régi templomrom nemcsak a régiségénél, történeti és művészeti jelentőségénél fogva megillető gondozásban nem részesül, hanem még ma is erőszakos rongálásnak, csönkítésnek van kitéve, és onnan sajnos már csak kis számban lévő faragott kövek elhordatnak.

Van szerencsénk tehát a tisztelt Előjáróságot kérni, hogy hathatós gondoskodását az érdekes és igen becses műemlék fentartására kiterjeszteni és annak további rongálását megakadályozni szíveskedjék. Egyidejűleg kérjük annak megállapítását és bizottságunkal leendő közlését is, hogy a templomromból elhurczolt egyes faragott műrészletek jelenleg a község mely pontjain találhatók.

Bp. [1]909 XII/8.

Forster

Éber [1909] XII/4.

1 HAMPEL 1902, 90; ELEK 1935, 429.

2 Tanulmánya a fülkezáradékról 1909-ben jelent meg az Archaeológiai Értesítőben: ÉBER 1909, 289-293.

3 1904-től helyettes előadóként, 1906-tól véglegesítve. Lásd: HORLER M. 1996, 109-110.

4 A levélfogalmazványok szerint a MOB-ban két oszlopfőről és egy sérült konzolról tudtak.

5 A levelezést Szentesi Edit dolgozta fel: *Történelem – Kép* 2000, VIII-14. b-e kat. sz., 503-504.

B.

Pöstyén előjárósága a MOB-nak

(1910. január 11.)

Budapest, Műemléki Irattár, MOB iratok 1910/37.

Pöstyén nagyközség előjáróságától.

szám: 4698/909

Határidő

A válaszirat alapjául szolgáló jelentés, megkeresés, rendelet stb. száma: 1070/909

Tárgy: Műemlékek gondozása.

Tekintetes Műemlékek országos Bizottsága.

Budapesten.

Fenti számú megkeresésre vonatkozólag értesítjük a tek. Bizottságot, hogy a művészeti jelentőséggel bíró régi templomrom fentartására gondot fordítunk, de tekintettel arra, hogy az a községen kívül fekszik azt megóvni, úgyszólván lehetetlen. Arról, hogy a templomromból egyes faragot műrészletek elhordattak volna, – nincs tudomásunk.

Pöstyén 1910 évi jan. hó 11.

[Nyitra megye Pöstyéni járás Pöstyén Nagyközség pecsétje]

[olvashatatlan név]

[olvashatatlan név]

C.

Pöstyén előjáróságának szóló levél fogalmazványa

(1910. január 15.)

Budapest, Műemléki Irattár, MOB iratok 1910/37.

Pöstyén nagyközség tisztelt Előjáróságának!

Köszönettel véve a tisztelt Előjáráságnak a pöstyéni templomrom ügyében folyó hó 11.-én 4698/1909. szám alatt kelt fölvilágosítását, ez alkalmából arra kérjük a Tekintetes Előjáróságot, hogy (az iránt) miként lehetne az értékes rom megóvása céljából annak állandó felügyeletéről esetleg némi díjazás mellett is – gondoskodni. Becses véleményét nyilvánítani sziveskedjék.

Bp. [1]910 I/15.

Éber [1910] I/15.

D.

*Pöstyén előljáróságának szóló levél fogalmazványa
(1910. augusztus 24.)
Budapest, Műemléki Irattár, MOB iratok 1910/726.*

A pöstyéni temetőben lévő templomromról két oszlopfő és egy megcsonkított console leszedendő.

Pöstyéni előljáróság és a Közigazg. Bizottságnak

I.

Pöstyén nagyközség tisztelt Elöljáróságának!

A pöstyéni templomrom fentartása ügyében folyó évi január 22.-én 248. szám alatt kelt értesítés után f. évi január 28.-án 72. szám alatt felkértük a tisztelt Elöljáróságot a templomrom felügyeletének elrendelésére. Miután újabban sajnálattal arról értesültünk, hogy a rom mégis állandó rongálásnak van kitéve, az elpusztítástól még eddig megmenekült két oszlopfő és egy bár már megrongált gyámkő megmentése érdekében azok leszedése és a Magyar Nemzeti Múzeumban leendő elhelyezése iránt intézkedtünk.

Kérjük a tisztelt Elöljáróságot, hogy ezt tudomásul venni a munka foganatosításával megbízott Szóts Imre műépítésznek kezére járnai szíveskedjék.

Bp. [1]910 VIII/25.

Forster

E.

*Nyitra vármegye Közigazgatási Bizottságának szóló levél fogalmazványa
(1910. augusztus 24.)
Budapest, Műemléki Irattár, MOB iratok 1910/726.*

II.

Nyitra vármegye közigazgatási tekintetes Bizottságának⁶

Miután tudomásunkra jutott, hogy a pöstyéni temetőben levő régi templomrom nemcsak a régiségénél, történeti és művészeti jelentőségénél fogva megillető gondozásban nem részesül, hanem még erőszakos rongálásnak, csonkításnak is ki van téve, és onnan a – sajnos – már csak kis számban lévő faragott kövek elhordatnak, Pöstyén nagyközség előljáróságát megkerestük, hogy a rom kellő felügyeletéről gondoskodják.

Újabban sajnálattal értesültünk arról, hogy a rom most is állandó rongálásnak van kitéve, miért is a pusztulástól eddig még megmenekült két oszlopfő és egy bár megrongált gyámkő megmentése érdekében ezek leszedésével és a Magyar Nemzeti Múzeumba szállításával Szóts Imre műépítészt a nyitrai székesegyházi helyreállítási munkálatok vezetőjét megbíztuk és ez intézkedésünket egyidejűleg a községi előljáróság tudomására hoztuk, miről van szerencsénk a közigazgatási tekintetes bizottságot ezennel értesíteni.

K[olvashatatlan]

⁶ A levél eredetije is fennmaradt: Štátny archív v Nitre, č. 793. Szlovák fordításban közli: KRUPA – KLČO 2017, 25.

F.

A Magyar Nemzeti Múzeum igazgatóságának szóló levél fogalmazványa

(1910. augusztus 24.)

Budapest, Múemléki Irattár, MOB iratok 1910/726.

III.

N. Múzeum igazgatóságának

II.-ből

Kérjük a nagytekintetű Igazgatóságot, hogy a kövek megérkezéséről bizottságunkat annak idején értesíteni méltóztassék.

G.

Szöts Imrének szóló levél fogalmazványa

(1910. augusztus 24.)

Budapest, Múemléki Irattár, MOB iratok 1910/726.

IV.

Tek. Szöts Imre műépítész úrnak

Nyitra

püsp. palota

A pöstyéni templomrom ügyében vett szíves jelentése folytán van szerencsénk tekintetes Uraságotat kérni, hogy a szóban levő műrészleteknek, nevezetesen két oszlopfőnek és egy gyámkőnek leszedése és a Nemzeti Múzeumba szállítása iránt intézkedni szíveskedjék.

K[olvashatatlan]

Éber VIII/24.

H.

Szalay Imre levele a MOB-nak

(1911. január 25.)

Budapest, Múemléki Irattár, MOB iratok 1911/67.

A Magyar Nemzeti Múzeum Igazgatójától.

ad 1382 szám.

A Múemlékek Országos Bizottsága Tekintetes Elnökségének

Budapest.

A Magyar Nemzeti Múzeum igazgatósága hálás köszönetét fejezi ki azon alább felsorolt ajándék szíves közvetítéseért, melylyel a Tekintetes Elnökség a Nemzeti Múzeum régiségétárát gazdagítani szíves volt.

Budapesten, 1911 évi január hó 25-ikén

Szalay Imre
a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója.

Az ajándék tárgya:

Pöstyéni kőemlékek:
3 pillérfő
1 gyámkő
1 bordarészlet
1 pillérlábazat végződés

összesen: 6 drb.

I.

*Szalay Imre levelének nyugtázása a MOB-nál
(1911. január 30.)
Budapest, Műemléki Irattár, MOB iratok 1911/67.*

Magyar Nemzeti Múzeum igazgatósága hálás köszönetét fejezi ki a pöstyéni kőemlékeknek a Nemzeti Múzeum régiség-tára számára megszerezhető ügyében a bizottság közvetítéseért.

A köveket meg fogom nézni a múzeumban és azok leíró lajstromát, esetleg fényképekkel együtt, a bizottság elé fogom terjeszteni.

Éber

Tudomásul vétetik.
Bpest, 1911. 1/30.

Forster

Éber

Bibliográfia

- ÁLDÁSSY 1895 – ÁLDÁSSY ANTAL: Regesták a vatikáni levéltárból III., *Történelmi Tár*, 1895, 260-288.
- ALEXY 1932 – ALEXY, J[ANKO]: Templársky kláštor, *Piešťanský obzor*, 1932. július 30., 9. sz., 2.
- AO VI, 1891 – *Anjoukori okmánytár VI. 1353-1357*, szerk: NAGY IMRE, Budapest, 1891.
- BAČA – KRUPA – KLČO 1992 – BAČA, RÓBERT – KRUPA, VLADIMÍR – KLČO, MARIÁN: Výskum stredovekej sakrálnej stavby v Piešťanoch, *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku*, 1992, 19-20.
- BENCZE – SEKÉR 1993 – BENCZE ZOLTÁN – SEKÉR GYÖRGY: *A budaszentlőrinci pálos kolostor*, Budapest, 1993.
- BICZÓ 2002 – BICZÓ PIROSKA: A középkori és kora újkori kőfaragványok gyűjteménye, in: *A 200 éves Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményei*, szerk. Pintér János, Budapest, 2002, 162-176.
- BOSSÁNYI 1918 – BOSSÁNYI ÁRPÁD: Regesta Supplicationum. A pápai kérvénykönyvek magyar vonatkozású okmányai. Avignoni korszak, II., Budapest, 1918.
- BURNICHIOIU 1999 – BURNICHIOIU, ILEANA: Despre tipologizare în arhitectură: bisericile gotice din Transilvania cu închideri de altar în ax, in: *Arhitectura religioasă medievală din Transilvania / Középkori egyházi építészet Erdélyben / Medieval Ecclesiastical Architecture in Transylvania*, I. coordinatori: Kiss Imola – Szócs Péter Levente, Satu Mare, 1999, 107-120.
- BUZÁS 2001 – BUZÁS GERGELY: *Magyar építészet. Gótika és kora reneszánsz*, főszerk: Ritoók Pál, szerk: Hollósi Nikolett, Budapest, 2001.
- CD VII/5, 1841 – *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, studio et opera: Fejér, Georgii, Tomi VII, Vol. 5, Budae, 1841.
- ČELKO 1987 – ČELKO E: Torzo vzácnej architektúry, *Piešťany*, 23, 1987/8, 14-15.
- CSEMEGI 1955 – CSEMEGI JÓZSEF: *A budavári főtemplom középkori építéstörténete*, Budapest, 1955.
- CSOMA 1903 – CSOMA JÓZSEF: Kont Miklós nádor czimere, *Turul*, 21, 1903, 30-33.
- ÉBER 1909 – ÉBER LÁSZLÓ: Pöstyéni dombormű a Nemzeti Múzeumban, *Archaeologiai Értesítő*, U.F. 29, 1909, 289-293.
- ELEK 1925 – ELEK ARTÚR: A Nemzeti Múzeum újra elrendezett régiségtára, *Magyar Művészet*, 1, 1925, 253-263.
- ELEK 1935 – ELEK ARTÚR: Éber László (1871-1935), *Nyugat*, 28/I., 1935, 429-431.
- ENDRŐDI 1998 – ENDRŐDI GÁBOR: Fejezetek a „Galgóci Betlehem” történetéből, *Művészettörténeti Értesítő*, 47, 1998, 1-37.
- ENGEL 1996 – ENGEL PÁL: *Magyarország világi archontológiája 1301-1457*, I-II. Budapest, 1996.
- FEDELES 2011A – FEDELES TAMÁS: Egy középkori főúri család vallásossága. Az Újlakiak példája, *Századok*, 145, 2011, 377-418.
- FEDELES 2011B – FEDELES TAMÁS: Galgóc az Újlaki érában (1349-1524), in: *Debrecen város 650 éves. Várostörténeti tanulmányok*, szerk: Bárány Attila – Papp Klára – Szálkai Tamás, Debrecen, 2011, 195-222.
- FOLLAJTÁR 1905 – FOLLAJTÁR JÓZSEF: Pöstyén egyházi emlékeiről, *Archaeologiai Értesítő*, U.F. 25, 1905, 266-270.
- FÜGEDI 1977 – FÜGEDI ERIK: *Vár és társadalom a 13-14. századi Magyarországon*, Budapest, 1977.
- GERECZE 1906 – GERCZE PÉTER: A műemlékek helyrajzi jegyzéke és irodalma, in: *Magyarország műemlékei* II, szerk: Forster Gyula, Budapest, 1906.
- HAMPEL 1902 – HAMPEL JÓZSEF: Az érem- és régiségtár története, in: *A Magyar Nemzeti Múzeum multja és jelene alapításának századik évfordulója alakalmából*, Budapest, 1902, 77-90.

- HORLER M. 1996 – HORLER MIKLÓS: Az intézményes műemlékvédelem kezdetei Magyarországon (1872-1922), in: *A magyar műemlékvédelem korszakai. Tanulmányok*, Budapest, 1996. 79-144.
- HUNKA 2012A – HUNKA, JÁN: Prehľad nálezov mincí zo „Starého kláštora” v Piešťanoch a ich význam pre poznanie histórie tohoto miesta, in: *Starý kláštor* 2012, 5-10.
- HUNKA 2012B – HUNKA JÁN: Numizmatický a historický rozbor mincí, in: *Starý kláštor* 2012, 11-13.
- ILLÁŠOVÁ 2012 – ILLÁŠOVÁ, L'UDMILA: Litologická a petrografická analýza kameňov zo základov, stavebných článkov a malty starého kláštora, in: *Starý kláštor* 2012, 14-26.
- IPOLYI 1863 – IPOLYI ARNOLD: *A középkori szobrászat Magyarországon*, Pest, 1863.
- JURČOVÁ 2009 – JURČOVÁ, SIMONA: O povode stáreho náhrobníka, *Múzeum*, 55, 2009/3, 18-19.
- K[OČI] 1956 – K[OČI], J[ÁN]: Zrúcanini starého kostola templárskeho kláštora v Piešťanoch, *Pamiatky a múzeá*, 5, 1956, 46.
- KOZÁK K. 1976-77 – KOZÁK KÁROLY: Téglából épített körtemplomaink és centrális kápolnánk a XII-XIII. században, *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve*, 21, 1976-1977/1, 49-89.
- KOZÁK K. 1982 – KOZÁK, KÁROLY: Constructions dans la Hongrie des XII-XVe siècles des ordres de chevalerie et d'hospitaliers et leur influence, *Acta Archaeologica*, 34, 1982, 71-130.
- Könyöki* 2000 – *Az örökség hagyományozása. Könyöki József műemlékfeltérési 1869-1890.*, összeállította: Váliné Pogány Jolán, Budapest, 2000.
- KRUPA – BAČA 1993 – KRUPA, VLADIMÍR – BAČA, ROBERT: Najstaršia murovaná stavba v Piešťanoch, in: *Pescan / Piešťany 1113-1993*, Bulletin k 880. výročiu prvej písomnej zmienky o Piešťanoch v Zoborskej listine kráľa Kolomana I. z roku 1113. Piešťany 1993, 14-19.
- KRUPA – KLČO 1993 – KRUPA, VLADIMÍR – KLČO, MARIÁN: Tretia etapa výskumu v Piešťanoch v polohe Starý kláštor, *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku*, 1993, 83.
- KRUPA – KLČO 1994 – KRUPA, VLADIMÍR – KLČO, MARIÁN: Štvrtá etapa výskumu na lokalite Starý kláštor v Piešťanoch, *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku*, 1994, 110-111.
- KRUPA – KLČO 2004 – KRUPA, VLADIMÍR – KLČO, MARIÁN: Starý kláštor v Piešťanoch – výsledky archeologický výskumov v rokoch 1991-1994, *Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja*, 7, 2004, 47-53.
- KRUPA – KLČO 2005 – KRUPA, VLADIMÍR – KLČO, MARIÁN: Starý kláštor v Piešťanoch – archeologický výskum lokality v roku 2004, *Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja*, 8, 2005, 47-50.
- KRUPA – KLČO 2017 – KRUPA, VLADIMÍR – KLČO, MARIÁN: *Starý kláštor. Archeologický výskum gotického kostola v Piešťanoch*, 1. časť, Piešťany, 2017.
- LAHU I. 1988 – *Lapidarium Hungaricum. Magyarország építészeti töredékeinek gyűjteménye, I. Általános helyzetkép*, szerk: Feld István – Horler Miklós – Koppány Tibor – Lővei Pál – Szekér György, Budapest, 1988.
- I. Lajos király* 1982 – *Művészet I. Lajos király korában 1342-1382*. Katalógus, szerk: Marosi Ernő – Tóth Melinda – Varga Livia, Budapest, 1982.
- Lovagrendek* 2006 – *Magyarország és a keresztes háborúk. Lovagrendek és emlékeik*, szerk: Laszlovszky József – Majorossy Judit – Zsengellér József, Máriabesnyő – Gödöllő, 2006.
- LŐVEI – TAKÁCS 2018 – LŐVEI, PÁL – TAKÁCS, IMRE: „Hungarian Trecento”: Art in the Angevin Era, in: *The Art of Medieval Hungary*, ed. by: Barral i Altet, Xavier – Lővei, Pál – Lucherini, Vinni – Takács, Imre, Roma, 2018, 179-191.
- MAROSI 1976 – MAROSI, ERNŐ: Vorläufige kunsthistorische Bemerkungen zum Skulpturenfund von 1974 in der Burg von Buda, *Acta Historiae Artium*, 22, 1976, 333-373.
- MAROSI 1980 – MAROSI, ERNŐ: Bemerkungen zur Architektur und Bauskulptur der Parlerzeit in Ungarn, in: *Die Parler und der Schöne Stil 1350-1400. Europäische Kunst unter den Luxemburgern*, Ausstellungskatalog, Bd. IV, Hg. Legner, Anton, Köln, 1980, 132-140.

- MAROSI 1982A – MAROSI ERNŐ: A 14. századi Magyarország udvari művészete és Közép-Európa, in: *I. Lajos király* 1982, 51-77.
- MAROSI 1982B – MAROSI ERNŐ: Építészet, in: *I. Lajos király* 1982, 243-249.
- MAROSI 1982C – MAROSI ERNŐ: Pöstyén (Piešťany), johannita (?) templom, in: *I. Lajos király* 1982, 251-253.
- MAROSI 1983 – MAROSI ERNŐ: Preromanika, Román kor, Gótika, in: *A művészet története Magyarországon*, szerk: Aradi Nóra, Budapest, 1983, 13-20; 21-51; 52-147.
- MAROSI 1992 – MAROSI, ERNŐ: Budapest in: *Enciclopedia dell'Arte Medievale*, 3, Roma, 1992, 807-815.
- MAROSI 1998 – MAROSI ERNŐ: Pentimenti. Korrekciók a 14-15. századi magyar művészet képein, in: *Koppány Tibor hetvenedik születésnapjára. Tanulmányok*, szerk: Bardoly István – László Csaba, Budapest, 1998, 97-120.
- MAROSI 2001 – MAROSI ERNŐ: Gótika, in: Galavics Géza – Marosi Ernő – Mikó Árpád – Wehli Tünde: *Magyar művészet a kezdetektől 1800-ig*, Budapest, 2001, 91-211.
- MAROSI 2010 – MAROSI ERNŐ: Zágráb, az internacionális gótika szobrászatának központja, in: *Építészet a középkori Dél-Magyarországon. Tanulmányok*, szerk: Kollár Tibor – Rostás Tibor, Budapest, 2010, 58-101.
- MEDNYÁNSZKY A. 1818 – BARONE A MEDNIÁNSZKY [MEDNYÁNSZKY ALAJOS]: Rudus Ecclesiae Templariorum in Pöstyén, *Fundgruben des Orients*, 6, Wien, 1818, 493-496.
- MEDNYÁNSZKY A. 1844 – MEDNYANSKY, ALOIS FREIHERRN VON [MEDNYÁNSZKY, ALAJOS]: *Malerische Reise auf dem Waagflusse in Ungern*, Pesth, 1844, 2. vermehrte und verbesserte Aufgabe
- MEDNYÁNSZKY D. 1905 – MEDNYÁNSZKY DÉNES: A pöstyéni egyházi emlékekről, *Archaeologiai Értesítő*, U.F. 25, 1905, 416-418.
- MENCL 1935 – MENCL, VÁCLAV: Byli templári v Píšťanech? *Lidové noviny*, 43, 1935, február 23, 9.
- MENCL 1967 – MENCL, VÁCLAV: Šariš v dejinách gotickej architektúry, *Vlastivedný časopis*, 16, 1967, 7-22.
- MÉSZÁROS 2009 – MÉSZÁROS ORSOLYA: *A késő középkori Visegrád város története és helyrajza*, Visegrád, 2009.
- MEZŐ 2003 – MEZŐ ANDRÁS: *Patrocíniumok a középkori Magyarországon*, Budapest, 2003.
- MM 1300-1470 – *Magyarországi művészet 1300-1470 körül*, I-II., szerk: Marosi Ernő, Budapest, 1987.
- MNG régi gyűjteményei 1984 – *A Magyar Nemzeti Galéria régi gyűjteményei*, szerk: MOJZER MIKLÓS, Budapest, 1984.
- MNM jelentés 1912 – *Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum 1911. évi állapotáról*, Budapest, 1912, 41.
- Mon. Vat. 1/1, 1887 – *Monumenta Vaticana historiam Regni Hungariae illustrantia*, Series I, Tomus 1, Budapestini, 1887.
- NÉMETHY 1894 – NÉMETHY, LUDOVICUS: *Series parochiarum et parochorum archi-dioecesis Strigoniensis*, Strigonii, 1894.
- [NN] 1934 – [NÉV NÉLKÜL]: Byli templári v Píšťanech? *Lidové noviny*, 42, 1934, november 23, 3.
- Nyitra vármegye 1898 – *Magyarország vármegyéi és városai. Nyitra vármegye*, szerk: SZIKLAY JÁNOS – BOROVSKY SAMU, Budapest, 1898.
- ORIŠKO 2005 – ORIŠKO, ŠTEFAN: K problematike stavebnej plastiky stredovekého kostola v Piešťanoch, *Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja*, 8, 2005, 39-46.
- ORIŠKO 2006 – ORIŠKO, ŠTEFAN: Stavebná plastika ruiny stredovekého kostola v Piešťanoch, *Archaeologia historica*, 31, 2006, 333-344.
- ORIŠKO 2012 – ORIŠKO, ŠTEFAN: K problematike stavebnej plastiky stredovekého kostola v Piešťanoch. (Inventarizácia kameňosochárskych prvkov), in: *Starý kláštor* 2012, 27-48.
- RADOCSAY 1956 – RADOCSAY DÉNES: A Régi Magyar Osztály, in: *A Szépművészeti Múzeum 1906-1956*, Budapest, 1956, 131-143.
- REISZIG 1911 – REISZIG EDE: A János-lovagok birtokviszonyai Magyarországon, *Történelmi Tár*, 12, 1911, 368-400.

- REISZIG 1925-28 – REISZIG EDE: *A jeruzsálemi Szent János-lovagrend Magyarországon*, I., Budapest, 1925. II., Budapest, 1928.
- RUTTKAY 1982 – RUTTKAY, ALEXANDER: Správa o výskume na Detvianskej ulici v Piešťanoch v roku 1981, *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku*, 1982, 240-247.
- RUTTKAY 1983 – RUTTKAY, ALEXANDER: Výskum na Detvianskej ulici v Piešťanoch, *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku*, 1983, 220-224.
- RUTTKAY 1987 – RUTTKAY, ALEXANDER: Archeologický výskum funkčná kategorizácia zaniknutej stredovekej stavby v Piešťanoch, *Balneologický spravodajca*, 26, 1987, 110-145.
- RUTTKAY 1993 – RUTTKAY, ALEXANDER: Die Ritter- und Spitalsorden in der Slowakei (Archäologie und Geschichte), in: *Actes du XIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques 4*, Bratislava, 1-7 septembre 1991, Red: Pavúk, Juraj, Bratislava, 1993, 146-161.
- SÁNDORFI 1884 – SÁNDORFI NÁNDOR: Adalékok Pöstyén műemlékeihez, *Egyházművészeti Lap*, 5, 1884, 243-245.
- ŠIMKO 1980 – ŠIMKO, ZDENO: Analýza ruín kláštorného kostola v Piešťanoch, *Vlastivedný a metodický spravodaj okresu Trnava*, 2, 1980, 82-89.
- SLIVKA 1987 – SLIVKA, MICHAL: Rádové domy v štruktúre osídlenia Slovenska a v jeho politických a sociálno-ekonomických vzťahoch (so zameraním na krížovnicke rády), *Archaeologia historica*, 12, 1987, 383-402.
- Starý kláštor 2012 – Starý kláštor – archeologický výskum gotického kostola v Piešťanoch*, 2. časť, zost.: KRUPA, VLADIMÍR, Piešťany, 2012.
- Súpis pamiatok II. 1968 – Súpis pamiatok na Slovensku II.*, K-P, vedecká red: GÜNTHEROVÁ, ALŽBETA, Bratislava, 1968.
- SZAKÁCS 2006 – SZAKÁCS BÉLA ZSOLT: A lovagrendek művészete a középkori Magyarországon, in: *Lovagrendek 2006*, 239-249.
- SZEKÉR – DANKÓ 1994 – SZEKÉR GYÖRGY – J. DANKÓ KATALIN: A sárospataki ferences kolostor kutatása, in: *Koldulórendi építészet a középkori Magyarországon. Tanulmányok*, szerk: Haris Andrea, Budapest, 1994, 359-376.
- SZENTESI 2006 – SZENTESI EDIT: A vörös barátok: hiedelmek és legendák a Templomos Lovagrendről Magyarországon a 18. század közepéig, in: *Lovagrendek 2006*, 251-261.
- TÓTH E. – BUZÁS 2016 – Tóth Endre – Buzás Gergely: *Magyar építészeti a rómaiaktól Buda elfoglalásáig. (A kezdetektől 1541-ig)*, Budapest, 2016.
- Történelem – Kép 2000 – Történelem – Kép. Szemelvények múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon*, Kiállítási Katalógus, szerk: Mikó Árpád – Sinkó Katalin, Budapest, 2000.
- VÁCZY [1939] – VÁCZY PÉTER: A magyarság a román és a gót stílus korában, in: *Magyar Művelődéstörténet I., Ősműveltség és középkori kultúra*, szerk: Domanovszky Sándor, Budapest, [1939], 91-160.
- VARGA 1982 – VARGA LÍVIA: Szobrászat, in: *I. Lajos király 1982*, 264-270.
- VARJÚ 1929 – VARJÚ ELEMÉR: *Vezető a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Osztálya kiállított gyűjteményeiben*, Budapest, 1929.
- ZOLNAY – MAROSI 1989 – ZOLNAY LÁSZLÓ – MAROSI ERNŐ: *A budavári szoborlelet*, Budapest, 1989.
- ŽUFFOVÁ 2005 – ŽUFFOVÁ, JAROSLAVA: K novým poznatkom o počiatkoch a premenách kostola zo „Starého kláštora” v Piešťanoch, *Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja*, 8, 2005, 27-38.

TIBOR ROSTÁS

The St Stephen's King Church in Piešť'any and its Stone Carvings¹

The city of Piešť'any (Pöstyén in Hungarian, Pistyan or Pistian in German, Piszczany in Polish today Slovakia), which belonged to Nitra County in the Middle Ages, situated north from Trnava, on the right bank of the river Vág. The ruins of the Gothic church are located in the northern part of the settlement, near the Dubova stream. The remains of the building can certainly be identified with the church whose Pope Innocent VI (1352-1362) gave permission of indulgences in 1360. According to the permission the church was founded by the palatine Miklós Rahlolcai Kont (1356-1367) on his estate in Piestany, in honour of St. Stephen (King). The petition says the church is newly built (*noviter exstructam*). Miklós Kont acquired the settlement in 1357.

Modern sources brought the church into contact with the Templars, and later with the Johannites, but we do not know any medieval diploma confirming the presence of the Knights' order. It is noteworthy that a 1560 church visit protocol mentioned St. Stephen's Church located outside the village as a monastery church. The Slovakian name (*starý kláštor*) also refers to this.

Count János Erdődy and Pál Motesiczky had rebuilt the lightning stricken building after 1772 in baroque style. At the same time the nave got a new vault. In 1813, the outbreak of the Vág damaged the church after which it began to demolish and its walls were taken as building material. Before 1818, Baron Alajos Mednyánszky described and drawn the decorated stone carvings of the church including many of which we only know from his notes. In 1910, László Éber and the National Committee of Monuments removed the most beautiful pieces of building decoration from the remnants of the building and transported the carvings to the Hungarian National Museum.

The layout of the eastern part of the church ruin was clarified by the excavation of Václav Mencl in 1932 as a double-apse arrangement. In the two apses, further excavations were carried out in 1953 and then in 1981-1982. The western extension of the church was clarified by excavations of the local spa museum (Balneologické Museum Piešť'any) led by Vladimír Krupa between 1991 and 1994, and in 2004. On the southern side of the church there was no cloister and there were no remnants of connecting walls. The graves of the Árpád-era cemetery were cut with the grounds of the building. The small wall remains of

¹ The paper is part of the Hungarian National Gallery's *Gothic Stone Catalog* enriched with notes.

the former, smaller church were identified by Krupa on the eastern side of the Gothic nave. Certainly, this former church is listed in 1332 in the papal tithes with the dedication of Holy King and mentioned Peter, the parish priest. Accordingly, the Árpád-era building was a parish church.

The church cannot be brought into closer connection with the other buildings associated with the name of Miklós Ráholcai Kont. Neither with the other foundations of the palatine, the Pauline church of Csátka nor with the Galgóc castle chapel.

In the study is presented the former location of surviving or known stone carvings on the remains of the building. Is published the drawings depicting the twelve, mostly figural carvings by Alajos Mednyánszky kept in the National Széchényi Library. The study concludes with a catalog of seven stone carvings held in the Hungarian National Gallery and the publication of documents confirming the entry of the pieces into the museum.